

PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE U ODABRANIM DJELIMA MATE LOVRAKA

Uvodić, Bruno

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:104164>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE U ODABRANIMA
DJELIMA MATE LOVRAKA**

BRUNO UVODIĆ

Split, 2023.

Odsjek za pedagogiju

Preddiplomski sveučilišni studij Pedagogije i Engleskog jezika i književnosti

**PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE U ODABRANIMA DJELIMA MATE
LOVRAKA**

Student:

Bruno Uvodić

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Morana Koludrović

Split, rujan 2023.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Bilješke o piscu	2
2. Sadržaj djela analiziranih u ovom završnom radu	4
3. Vrijednosti	6
4. Utjecaj i odnos roditelja na djecu	15
5. Utjecaj i odnos škole i učitelja na djecu	21
6. Utjecaj i odnos društva na djecu	25
7. Zaključak	30
8. Literatura.....	31
Sažetak.....	34
Abstract	35

Uvod

Mato Lovrak je nezaobilazan i vrlo važan pisac hrvatske dječje književnosti. Ostavio je neizbrisiv trag u dječjoj književnosti svojim djelima promovirajući vrlo važne teme, nastojeći prenijeti čitateljima duh svog vremena. Pisao je o zlostavljanju i zanemarivanju djece, važnosti dobrog odgoja, ulozi učitelja u životu djeteta te načinu na koji djeca uče od odraslih. U većini svojih djela isticao je sukobe između dobra i zla, te je kritizirao socijalne razlike među djecom.

Ovaj rad razmotrit će temu pedagoških implikacija u djelima Mate Lovraka. Analizirana djela su „*Neprijatelj broj 1*“, „*Prijatelji*“, „*Micek, Mucek i Dedek*“, „*Družba Pere Kvržice*“, „*Prozor do vrta*“, „*Devetorica hrabrih*“, „*Divlji dječak*“ i „*Vlak u snijegu*“.

Lovrak je djela temeljio na svojoj učiteljskoj praksi, čime je zaživjela ideja istraživanja pedagoških implikacija u njegovim djelima. Primarni cilj rada je istražiti pedagoške ideje u Lovrakovim djelima. Kako bi se uspostavio valjani zaključak, rad je podijeljen u nekoliko poglavlja u kojima će biti objašnjene vrijednosti te utjecaj i odnos roditelja, učitelja i društva na djecu. Poglavlja će biti potkrijepljena odgovarajućim citatima iz obrađenih djela.

Tekst započinje s bilješkama o piscu i kratkim sadržajima obrađenih djela kako bi se bolje upoznali s Lovrakovim životom, njegovim opusom i idejama koje je zastupao. Zatim, bit će riječi o ljudskim i posebno pedagoškim vrijednostima, što su one, kako se dijele te koje su najzastupljenije u Lovrakovim djelima. Nakon vrijednosti, biti će opisan utjecaj roditelja na djecu, što roditeljstvo predstavlja, što je odgoj te što su zlostavljanje i zanemarivanje, s obzirom na to da su to teme kojima se Lovrak u svojim djelima mnogo bavio i na čije štetnosti je stalno upozoravao. Bit će navedeni primjeri lošeg odgoja i lošeg ponašanja roditelja koji djeci prenose pogrešne i negativne vrijednosti. Osim utjecaja roditelja bitan je i utjecaj učitelja na djecu, pa će biti objašnjen pozitivan odnos između učitelja i učenika te potkrijepljen citatima u kojima uočavamo lik učitelja koji potiče učenike. Za kraj biti će riječ o utjecaju i odnosu društva na djecu, kako ono utječe na emocionalni razvoj i socijalne vještine pojedinca. U radu će biti obrađeni primjeri iz djela koji opisuju negativan utjecaj odraslih na djecu te djece na drugu djecu.

1. Bilješke o piscu

Mato Lovrak bio je hrvatski pisac za djecu te učitelj rođen 1899. godine u Velikom Grđevcu. Završio je učiteljsku školu u Zagrebu, no prije nego što je stigao do završne godine školovanja, mobiliziran je i poslan na bojište tijekom Prvog svjetskog rata. Tijekom svoje službe u ratu, kao mladi i neiskusni vojnik, suočio se s raznim bolestima koje su imale ozbiljan utjecaj na njegovo zdravlje, posebno na dišni sustav i sposobnost govora. Nakon završetka rata, za bivše učenike poput Mate Lovraka organizirani su posebni oblici nastave kako bi završili svoje školovanje. Mnogima, uključujući i Matu Lovraka, bila je potrebna intenzivna terapija kako bi se mogli vratiti u školu, učiti i polagati ispite (Matijević, 2019).

U svijet književnosti stupio tridesetih godina 20. stoljeća i aktivno je sudjelovao u njoj četrdeset godina. Počeo je kao pripovjedač i autor novela za odrasle, da bi se kasnije posvetio stvaranju književnosti za djecu. Mato Lovrak se često opisuje kao izuzetno dosljedan pedagog među piscima i kao vrhunski umjetnik među pedagogima. Njegova djela su dječje realistične pripovijetke i romani. Godine 1933. istaknula su se dva njegova najuspješnija romana, "*Vlak u snijegu*" i "*Družba Pere Kvržice*". Lovrak je u hrvatsku dječju književnost unio realistički pristup i uspješno ga prilagodio dječjoj publici, zamjenjujući fantastične priče realističnim pripovijedanjem. Osim što je uveo realistički pristup, Lovrak je obogatio hrvatsku prozu stvarnim događajima i dječjim problemima utemeljenim na stvarnim iskustvima, čime je postigao dinamičniju radnju i potaknuo djecu na čitanje. Cjelokupno njegovo književno stvaralaštvo nosi snažan pedagoški pečat, a Lovrak je često naglašavao pedagoški aspekt svojih djela, ističući da djela trebaju imati odgojnu svrhu. Ovo pedagoško zalaganje nije iznenađujuće s obzirom na to da je Lovrak radio kao učitelj trideset pet godina. Njegova djela su također često korištena kao priručnici za učitelje kako bi postigli uspješnu interakciju između učitelja i učenika (Brala Mudrovčić i Pavličić, 2014).

Mato Lovrak obilježio je hrvatsku dječju književnost i može se reći da bi ona bila znatno drugačija bez njegovih doprinosa. Iako njegovo djelo i lik nisu besprijekorni, njegova važnost u hrvatskoj dječjoj književnosti je neosporna. Mato Lovrak je uveo pojam družine u hrvatsku dječju književnost, a prema kriterijima dječjeg romana, pojam družine je ključan za određivanje da je neko djelo dječji roman (Lasić, 2020).

Kada pažljivo analiziramo didaktičku praksu u osnovnim školama u Hrvatskoj tijekom proteklih stotinu godina, ne možemo zanemariti uvođenje slobodnih kreativnih pisanih zadaća za učenike, primjenu scenskog izražavanja, osnivanje učeničkih zadruga, poticanje suradničkih

odnosa među učenicima, priznavanje uloge razrednog kolektiva u oblikovanju odgojnih vrijednosti koje se stječu tijekom školovanja, te provođenje projekata koje su inicirali i realizirali sami učenici. Sva ova pedagoška obilježja proizlaze iz konteksta projekata reformske pedagogije. Sve ovo je opisano i ilustrirano u praksi koju Mato Lovrak prikazuje u svojim romanima, a slične ideje su zagovarane i promovirane u drugim europskim zemljama (Matijević, 2019). U tom smislu intrigantno je pitanje prof. Matijevića (2019) o tome kako je Mato Lovrak dolazio do ovih ideja i kako je prepoznao njihovu pedagošku važnost. Naime, iznimno poznati francuski učitelj Célestine Freinet, koji je zastupao vrlo slične pedagoške ideje i didaktička rješenja kao i Mato Lovrak, putovao je po različitim europskim državama i sudjelovao na učiteljskim konferencijama, a obojica su bili upoznati s djelima drugih europskih predstavnika reformske pedagogije koji su tijekom tog razdoblja (između 1900. i 1940. godine) razvijali slične ideje. Neki od tih pedagoga uključuju Johna Deweya, Mariju Montessori, Bertholda Otta, Williama H. Kilpatricka, Rudolfa Steinera, Ovida Decrolya, Adolpheu Ferrieréa, Jana Ligharta, Georga Kerschensteinera, Pavla Petroviča Blonskog i mnoge druge (Matijević, 2019).

2. Sadržaj djela analiziranih u ovom završnom radu

Budući da je Lovrak radio kao učitelj u seoskim područjima, bio je inspiriran svojim iskustvom te seoska djeca imaju istaknute uloge u većini njegovih djela. Vjerno prikazuje svakodnevni svijet djece prve polovice 20. stoljeća, ne skrivajući od njih stvarnost, ali istovremeno se na zanimljiv i specifičan način približava djeci. U okviru ovog završnog rada detaljno je analizirano osam Lovrakovih djela.

1. Neprijatelj broj 1

Djelo „*Neprijatelj broj 1*“ napisano je 1938. godine. Glavni likovi su dječaci Zvonko i Olio koji se udružuju sa svojim prijateljima i osnivaju "Društvo za dječja prava". Cilj društva je boriti se protiv nepravde koju djeci nanose odrasli. U djelu su kroz dječju perspektivu izneseni problemi alkoholizma, pušenja, siromaštva te fizičkog i emocionalnog zlostavljanja djece.

2. Prijatelji

Roman "*Prijatelji*" (1941) istražuje temu važnosti prijateljstva i opasnosti koju težnja prema materijalnom može imati na pojedinca. Glavni lik je Vincek kojeg nakon smrti majke ostavlja i otac koji odlazi u Argentinu. Vincek odlazi kod tete, očeve sestre, koja zbog siromaštva nije u stanju brinuti se o sebi i njemu. Iznenada Vincek naslijedi veliko bogatstvo koje teta uzima kao svoje. Za razliku od tete, Vinceka novci ne mijenjaju te ne zaboravlja svoje prijatelje.

3. Micek, Mucek i Dedek

Roman "*Micek, Mucek i Dedek*" (1939) govori o dječaku Miceku, njegovom djedu i malom zecu. Micek je dječak čiji su roditelji često zauzeti poslom, pa provodi mnogo vremena sa svojim voljenim djedom, Dedekom. Dedek ne samo da ga vodi na upis u školu, već mu je napravio i drvenu kućicu za njegovog novog ljubimca, zečića Muceka. Međutim, Mucek bude ukraden, što pokreće potragu. Zečić je pronađen kod bolesne majke divljeg dječaka, no Micek i Dedek nemaju srca oduzeti siromašnoj majci zečića kojeg joj je sin poklonio.

4. Družba Pere Kvržice

"*Družba Pere Kvržice*" (1933) je roman o grupi djece koju je predvodio dječak Pero s ciljem obnove napuštenog mlina u blizini sela. Njihova namjera bila je obnoviti stari mlin kako bi ga pretvorili u ljetno odmaralište. Ideja o preuređenju mlina proizašla je iz dječje želje da stvore mjesto za igru. No, s vremenom ta inicijativa je prerasla u nešto mnogo veće, a mlin su,

srećom, uspjeli ponovno staviti u funkciju i ponuditi ga selu na korištenje. Ovaj događaj je doveo do pomirenja i poniznosti među seljanima koji su se često svađali, a djeca su im pružila lekciju o zajedništvu.

5. Prozor do vrta

Djelo „*Prozor do vrta*“ (1955) govori o dječaku Bregaru koji je odrastao na planini bez roditelja. Bregar je rano napustio školu jer su djeca gledala na njega kao skitnicu i divljaka, iako su njegove fizičke i intelektualne sposobnosti bile mnogo veće nego kod ostale djece iz njegova razreda. Dječak se suprotstavlja mnogim predrasudama te na kraju djela pokazuje da ima dobro srce.

6. Devetorica hrabrih

Roman "*Devetorica Hrabrih*" (1958) pruža priču o skupini odlikaša iz grada. Oni su najvrjedniji učenici učitelja Matića koji mnogo radi s djecom i pokušava im dati najbolje moguće obrazovanje. Nakon što su djeca otišla na izlet na selo bez učitelja i roditelja, nisu se mogli vratiti kući vlakom zbog kvara te su odlučili krenuti pješice. Tijekom tog putovanja, doživljavaju mnoge fascinantne, uzbudljive i poučne avanture.

7. Divlji dječak

U djelu "*Divlji dječak*" (1934) Lovrak donosi priču o posljedicama ovisnosti o alkoholu, prikazujući kako ta ovisnost može donijeti brojne osobne i društvene poteškoće. Glavna poruka romana ističe važnost sloge, zajedništva i prijateljske podrške. Glavni lik je dječak Luka koji prolazi kroz transformaciju, napredujući od nevoljenog siročeta do samosvjesnog i odlučnog mladića. Podršku u njegovom putu pruža mu seoski učitelj koji se suprotstavlja negativnom utjecaju sela.

8. Vlak u snijegu

U romanu "*Vlak u snijegu*" (1933) djeca iz Velikog sela putuju vlakom prema Zagrebu. Dječak Ljuban glavni je lik djela i vođa Zadruga Ljubanovac koju čine djece iz njegova razreda. Na izlet u Zagreb poveo ih je njihov učitelj koji se u gradu razbolio i ostao u bolnici. Djeca su bila primorana vratiti se u selo bez učitelja. Na povratku, naišli su na zimsko nevrijeme koje je zaustavilo vlak pred snježnim nanosom. Srećom, uz pomoć Zadruga, željezničari su uspjeli osloboditi vlak.

3. Vrijednosti

Vrijednosti oblikuju ljudski život i smisao postojanja. Iako nema opće prihvaćene definicije ovog pojma, vrijednosti se definiraju kriterijima koji određuju svrhu života. One su sustav općih uvjerenja, mišljenja i stajališta o tome što se smatra ispravnim, dobrim i poželjnim. Rokeach (1973) ih opisuje kao trajna uvjerenja da je određeni način ponašanja ili konačno stanje postojanja osobno ili društveno poželjnije od drugih načina. Vrijednosti nisu nešto s čime se rađamo; usvajamo ih tijekom života, podložne su promjenama i ključne su za socijalni život. One su sastavni dio našeg svakodnevnog života i povezane su s ljudima, objektima i događajima (Jukić, 2013).

Seligman i Katz (1996) sugeriraju da vrijednosne orijentacije mogu biti podložne promjenama koje ovise o različitim čimbenicima kao što su sazrijevanje pojedinca, kontekst ili društvena situacija, osobni ciljevi i način razmišljanja o svijetu i sebi. S druge strane, Franc, Sučić i Šakić (2008) smatraju da su vrijednosne orijentacije stabilnije u odnosu na pojedinačne vrijednosti. Oni su grupirali ukupno 18 pojedinačnih vrijednosti unutar tri različite vrijednosne orijentacije koje dijele istu temeljnu motivaciju. (Družinec, 2016).

Radi boljeg pregleda u ovom radu koristit će se podjela vrijednosti J. de Financea (1962). On vrijednosti razvrstava u odnosu prema čovjeku kao senzitivno-spiritualnom subjektu na infrahumane vrijednosti, inframoralne ljudske vrijednosti, moralne vrijednosti i religiozne vrijednosti. Infrahumane vrijednosti su one koje pripadaju čovjeku, ali ne nužno samo kao čovjeku, već i kao biću sa sposobnošću osjećaja i života općenito. Primjeri takvih vrijednosti su zdravlje, ugodnost i slično, kao i njihove suprotnosti poput boli i bolesti. Inframoralne ljudske vrijednosti također pripadaju čovjeku kao čovjeku, ali se ne izražavaju ili ne mjere prema njegovoj intrinzičnoj ljudskoj prirodi. To su ekonomske ili općenito eudajmonološke vrijednosti, kao što su bogatstvo, siromaštvo, uspjeh ili neuspjeh i sve što se odnosi na sreću ili nesreću čovjeka. Ove vrijednosti djelomično povezuju infrahumane i duhovne vrijednosti poput noetičkih vrijednosti (istina - laž, znanje - neznanje), estetskih i umjetničkih vrijednosti (ljepota - ružnoća), socijalnih vrijednosti ili vrijednosti koje se odnose na volju, kao što su odlučnost, nestalnost, i slično. Moralne vrijednosti odnose se na samog subjekta u njegovoj intimnoj sferi, jer se temelje na njegovoj slobodi i odnose se na njegove postupke. Moralne vrijednosti su strogo praktičkog reda i odražavaju moralnost činova. Ove vrijednosti se najviše koriste za procjenu vrijednosti neke osobe. Religiozne vrijednosti istražuju odnos ljudskog

subjekta prema najvišim vrijednostima i samom početku subjekta. Religiozne vrijednosti nisu nužno iste kao moralne, iako su često usko povezane (Jukić, 2013).

Analizirajući vrijednosti u Lovrakovim djelima, uočljivo je da on pristupa čitatelju s namjerom da skrene pozornost na probleme u društvu, prvenstveno djetetu poučavajući ga pozitivnim i negativnim vrijednostima. Infracumane vrijednosti nalazimo u djelima „*Divlji dječak*“, „*Devetorica hrabrih*“, „*Družba Pere Kvržice*“, „*Prozor do vrta*“ i „*Micek, Mucek i Dedek*“.

1. Divlji dječak

„Rakija razbija odlučnost i hrabrost. Najprije taj otrov stvara od čovjeka bijednika i bezvoljnika, a onda ga pretvara u propalicu i baca ga u stanje gore od najniže životinje. Slavko! Prijatelju naš mali! Mučeniče i patniče! Ti si najgroznija žrtva zla koje prijete da uništi naša sela. Bit ćeš spomenik, bit ćeš nam opomena da zasučemo rukave, pljunemo u šake i da stoglavu neman, koja je pustila svoje pandže na sve strane, zadavimo, smrvimo i satremo u prah! Ti si morao umrijeti da se Glogovac prene, da se zamisli i da odluči živjeti novim životom!“ (Lovrak, 1934, str. 69). Analizom ovog citata uočavamo da Lovrak izaziva strah kod čitatelja te da na pomalo zastrašujući način opisuje štetnost alkohola kako bi kod djece izazvao strah i odbojnost prema njemu. Ovaj citat možemo uvrstiti i pod inframoralne vrijednosti.

2. Devetorica hrabrih

Zanimljivo je da Lovrak potiče ne samo na odmicanje od alkohola već i na zdrav život. Iako se zdrav život u prirodi danas promovira u svim medijima i odgojno – obrazovnim ustanovama, uočljivo je da je njegovu vrijednost prepoznavao i Lovrak pozivajući u svojim djelima djecu na važnost zelenila, prirode i zdravlja. Posebno lijep opis nalazimo u djelu *Devetorica hrabrih* gdje Lovrak ističe kroz lik učitelja. „Puno je polje ivančica, no bojim se, da vi radije tumarate gradskim ulicama, nego da odete u prirodu. U zelenilo. U ljepše. Zdravije.“ (Lovrak, 1958, str. 15).

Dječak Jurica boluje od dječje paralize i prvi put je hodao sam na izletu s dječacima iz razreda. „Milan se zagrije, kad se sjeti Jurice. To je bio vrhunac! To je glavna misao. Pravi smisao izleta! Bolesnik se penje uzbrdo. Silazi nizbrdo. Jaši na konju! Jurica slatko spava na brdu, a kod kuće ga moraju svako veče umjetnim načinom uspavljivati!... Milan može biti zadovoljan.“ (Lovrak, 1958, str. 77). Lovrak u ovom primjeru ističe empatiju dječaka Milana prema svom prijatelju Jurici.

3. Družba Pere Kvržice

Iako je otac tukao dječaka Šila, on je nastavio ići s prijateljima u mlin kako bi ga obnovili. Na taj način pokazuje snagu pravog prijateljstva. „Na kraju sela ostali su zadnji Pero i Šilo. Veli Pero na rastanku:— Bez tebe će mi biti kao bez brata rođenog. Ali kad je tvoj otac strog, nemoj dolaziti u mlin. Ubit će te. Sutradan je bio četvrtak. Šilo je prvi sjedio na mlinskom putu pod grmom.“ (Lovrak, 1978, str. 58).

4. Prozor do vrta

Lovrak u svojim djelima često naglašava važnost i dobrobit koju pojedinac ima od pomaganja drugima. Tako motivira djecu da i ona sama čine dobra djela. „Ništa lakše od toga kad ljudsko srce samo zapovijeda da se pomogne drugom ljudskom srcu što pati! — veli Mirina mama. — Onda sve ide kao po loju...“ (Lovrak, 1964, str. 41).

5. Micek, Mucek i Dedek

Nakon što su Micek i Dedek pronašli ukradenog zečića, pomogli su majci dječaka koji je zečića ukrao. Time Lovrak naglašava da treba pomoći drugima bez obzira na okolnosti. „...htjede majka da zahvali Dedeku, ali je on odmah zaustavi: Oh, kako da vam na svemu tome zahvalim, milostivi gospodine - zar ne, to ste ovaj čas htjeli reći pa vas molim da to i ne pokušate, jer biste meni tim učinili samo našao. Što mi činimo, to nije milostinja. Mi činimo samo dužnost koju čovjek čovjeku treba da učini kad je u nevolji.“ (Lovrak, 1977, str. 67). Ovaj citat možemo svrstati i u moralne vrijednosti.

Inframoralne vrijednosti nalazimo u djelima „*Neprijatelj broj 1*“, „*Divlji dječak*“, „*Devetorica hrabrih*“, „*Vlak u Snijegu*“, „*Družba Pere Kvržice*“, „*Prijatelji*“ i „*Prozor do vrta*“.

1. Neprijatelj broj 1

„2. Eto, na primjer, i taj alkohol je neriješeno pitanje. Tata, stric i svi drugi piju od reda, često i vrlo mnogo. Mamice, ujne i tetke piju isto tako samo manje i ne tako često. A njima, dječacima, čak je i slatki liker pa i ono nevino pivo zabranjeno! Treba se boriti protiv alkohola. 3. Pušenje, čitanje knjige i bančenje dulje u noć isto su važna dječja pitanja. Uvijek oni slušaju: >>To nije za djecu<< a ona rečenica: >>Nije za guske sijeno<< upravo ih razdražuje. 4. Pa ta nepravda koja caruje na svakom koraku. Ona je sramota kulturnog čovjeka kao i rat. U nepravdu spada i novac. Jedni ga imaju previše, drugi nemaju ništa, i ovim drugovima ne može čovjek za to pripisati nikakvu krivicu.“ (Lovrak, 1972, str. 53). U ovom djelu, kao i u djelu „*Divlji dječak*“, Lovrak ukazuje na štetnost alkohola. Uz to iznosi probleme pušenja, neprestanog izbivanja iz kuće te nepravde u društvu.

2. Divlji dječak

Nakon borbe dječaka Luke i Petra, krčmarica naglašava moć novca. „Juh, kad učitelj dozna za ovaj dvoboj, tužit će nas. Ha! Ha! Ha! Ništa drugo i ne radi u školi nego djecu huška protiv krčme; ako ne prestane sa svojim propovijedima, zakrenut ćemo mi njemu vratom. Bilo je moćnijih, jačih i silnijih od njega, a mi smo svima njima slomili šiju. Pokorili su se oni i postali sitniji od makova zrnca. Ovdje je novac, ovdje je sila! On vlada!“ (Lovrak, 1934, str. 9).

„Ne! Ostani sa mnom - veli Slavko i pograbi Luku za ruku. Luka je presretan, i cijelo prijepodne nije skidao očiju s njega. Luka se divio njegovu znanju, njegovoj pameti i njegovim vještinama. Počeo je željeti da i on tako znade.“ (Lovrak, 1934, str. 34).

„...a Luka nije odmah usnuo. Slušao je svog malog prijatelja kako slatko diše, u grudima mu se razliva toplina, milina i oči mu se zaliju suzama. Neki mu je glas šaptao: "Sada divlji dječak postaje pitom, a za to, eto, treba prije svega topla večerica, mek krevet i ljudi koji imaju dušu i srce..." Dugo nije mogao te noći usnuti i glogovački učitelj. On je opet stisnuo svoje ruke i sam sebi rekao: "Čestitam!"“ (Lovrak, 1934, str. 58). Iz ovog citata možemo vidjeti kako obitelj utječe na pojedinca te ga mijenja.

3. Devetorica hrabrih

Znanje djece učitelja Matića potaklo je podvornika da razmisli o svom obrazovanju. „Podvornik pogleda stotine knjiga, gusto stisnutih u ormarima knjižnice. Vrućina ga oblije. Kolike knjige, a on nije nijedne pročitao! Sunce mu žarko ljubim, psuje u sebi on, čudno je to, da je u školi čovjek i prolazi pokraj knjiga kao pokraj drveta, da se na nj i ne ogleda!“ (Lovrak, 1958, str. 20).

Podvornikova supruga boji se da bi se njezin suprug mogao osramotiti pred djecom i učiteljem. Ona bi htjela da njezin suprug obavlja svoj posao umjesto da gubi vrijeme u razredu. „O, kad bi svog muža našla barem u drvarnici! Ipak je on njoj najdraži, kad mu vidi cjepanicu u jakim rukama. Pila i sjekira igračke su u njegovim gvozdanim šakama. Milo njoj sada sjećati se muža u drvarnici, kako nešto izrađuje iz drveta pa uz to pjevucka... O, što ona učini od njega danas! Uletio u Matićev razred kao muha na med, sjeo u zadnju klupu i zagrlio ono bolesno dijete, pa se smješka. A čemu se smješka, tužni njezin čovjek?! Možda mu učitelj priča o pojeftinjenju cigareta? Ne! Govori o dobrim djelima djece, a njezin muž se sav topi od miline... Ne! Ona mora pokucati na vrata Matićevog razreda.

Pozvat će muža. Ta, ne može on da sjedi tamo! Da li je on podvornik il đak,“ (Lovrak, 1958, str. 34-35).

„Ljubi on djeci žarko sunce. Divi im se. Grabi ga sve to za srce i da je žensko, plakao bi. Vidi lijepo, evo tu na primjeru, kako u čovjeku kuca srce. A koliko i koliko puta je on već u svom životu pomislio, da je čovjek izgubio i srce i dušu!..“ (Lovrak, 1958, str. 54). Podvornik ne plače iako je sretan što ljudi još uvijek imaju srce i dušu, čime Lovrak pokazuje tradicionalnu podjelu vrijednosti u kojoj su muškarci čvrsti, a žene osjetljive. Iz Izraz "cjeloživotno učenje" odnosi se na sve oblike učenja tijekom čitavog života. Ovaj koncept naglašava važnost neformalnog učenja za osobni razvoj, s posebnim naglaskom na nenamjerno učenje i samoobrazovanje (Vekić, 2015).

Kada su se dječaci iz grada borili protiv dječaka iz sela, Milan je pokazao osobine pravog vođe. Ustrajan je u svojim odlukama i ne želi se predati, već pošteno pobijediti ili izgubiti. „Milan se ljuti na toliki razgovor o predaji.“ (Lovrak, 1958, str. 99). Ovakvi opisi sigurno kod djece ostavljaju trag i uočljivo je da Lovrak na jednostavan način promovira pozitivne vrijednosti.

Dječak Ivan napao je dječake iz grada dok su bili na izletu te ih gađao kamenjima. Kako bi se ispričao dječacima, Ivanov otac priredio je slavlje u svom domu. Otac je na početku pokazivao razumijevanje za ponašanje svoga sina, nakon čega ga je udario pred prostorijom punom ljudi. Dječaci iz grada, bez obzira na okolnosti, divili su se Ivanovoj vještini izrade predmeta od drveta, što je Ivana promijenilo. „Dječaci iz grada približuju se Ivanu. Radniku. Majstoru! Čini im se, Ivan se za vrijeme rada posve promijenio. Upravo preobrazio! Oči mu sada lijepje. Sjaj u njima. Nos mu više nije ušiljen. Ovog časa zaobljen mu je nos. Prije se bio ušiljio od mržnje. Zlo i srdžba iznakaze i najljepše lice!...Ivan se pri poslu zažario u licu. Ne može ga se prepoznati! Drugi čovjek!...Milan se Ivanu posve približi: — Ti si nas natkrilio! — Ma, nisam! — Jesi, Ivane. Tako vješte ruke još nisam vidio. Ti znaš iz drveta izraditi umjetni obrt! Ove igračke nisu obični predmeti. To su izrađevine majstora igračaka!“ (Lovrak, 1958, str. 144).

4. Vlak u snijegu

„To trči Pero s velikim kamenom u ruci. Zamahnu na Ljubana. "Jao! Majo moja!!!" viknu Ljuban. Klecnu na zemlju. Kamen mu preletje preko glave. Onda u Ljubanu zavre. Sav dršće. Zubi mu cvokoću. Stisnuo ih je i potrčao za Perom. Sustiže ga i pograbi za vrat. Baci ga preko jarka i pritisnu uz tarabe. Škrgutne zubima i zavitla stisnutom pesnicom iznad

Pere. Ali – ne udari ga. Spusti ruku i reče sabrano: "Neću te tući. Nije to osveta. Nego ću sve ispričati na dogovoru zadruga, pa neka svi sude." (Lovrak, 1974, str. 27-28). Ljuban bira ispričati tu situaciju pred cijelom Zadrugom, umjesto da Peri vrati istom mjerom. On smatra da je osuda od druge djece najgora kazna. Lovrak tako promovira pedagogiju nenasilja i suradnje u jednom od najpoznatijih prikaza iz svojih djela.

„E, ne možeš ništa sakriti. Na dogovoru se sve otkrije. Brr! Dogovori! Ti dogovori! Tko bi mislio da će tolika mala srdašca drhtati uoči subote? E, nemaš kud! Moraš biti pametan i valjan, koliko je god moguće, samo da te zadruga ne rešeta na tom strašnom dogovoru!“ (Lovrak, 1974, str. 35). U ovom primjeru možemo vidjeti kako Zadruga djecu motivira da promijene svoje ponašanje. Djeca se boje da drugi ne saznaju za njihova loša djela. Lovrak je uz ekonomsku, praktičnu važnost zadruga prepoznao i onu odgojnu.

„Bili smo jednaki, bili smo složni, čak su se i naši protivnici poslije pridružili!“ (Lovrak, 1974, str. 94). Lovrak ovim primjerom ističe važnost sloge i zajedništva u životu.

Ljuban na kraju djela sanja o društvu u kojem bi siromašna djeca bila zbrinuta jednako dobro kao i bogata djeca. „Teretni vlakovi trebaju voziti hranu, odjeću i drvo iz plodnih u gladne krajeve da ona djeca što žive u kamenu jedu dobro kao i ona koja žive u žitorodnim ravnicama. Osobni vlakovi trebaju voziti svu slabunjavu, blijedu i bolešljivu djecu na more i u gorske krajeve da promijene zrak i da ozdrave. I tako, da to ne bude kao danas, kad to mogu samo ona djeca čiji su roditelji bogati, pa imaju mnogo novaca. Ljuban će paziti da se sva djeca izredaju. Da nijedno ne ostane. Kako bi se moglo podnijeti da koje bude zaboravljeno i da gorko plače.“ (Lovrak, 1974, str. 99).

5. Družba Pere Kvržice

„Divljak jede velik komad gibanice sa sirom. Pero gleda, gleda, šuti i čeka. Onda stade pred njega i kaže mu:— Budi čovjek!...I razumije ovaj. Trga ostatak kolača i dijeli svima po komadić.“ (Lovrak, 1978, str. 11-12).

Djeca su pokazala slogu i zajedništvo nakon što se Milo dijete smočilo, bez obzira na prethodnu raspravu oko trešanja. „Družba navali na trešnje. Htjedoše rastrgati torbu. Divljak udari Medu šakom među oči. Ovaj njemu vrati nogom u trbuh. I tako nastane oko trešanja čitavi rat. Šilo namignu Peri. Njih dvojica navale na zavađene, isklopaju ih i svladaju. Napokon se sve smirilo.— Sad pogledajte! — reče im Pero. — Polovica je trešanja zgaženo! To se zove sloga! Od svega ovoga neće biti ništa! Mi nećemo moći u mlinu ništa dovršiti! Ostale trešnje podijeliše na jednake dijelove. Nisu ih ni žvakali.

Halapljivo su gutali. Tako su utažili žeđ. Svaki je od družbe posudio Milom djetetu po jedan komad od svoje odjeće i obukoše ga u suho. Zato ovi drugi bijahu tek napola obučeni. Jedan je bio bez košulje, drugi bez gaća, treći bez hlača.“ (Lovrak, 1978, str. 50-51).

6. Prijatelji

„O, kako su se iznenadili kad su ugledali tetku u prosto haljini! Ona je sada jednostavna, prirodna, ugodna i mila. Pa i suze su joj iskočile kad je vidjela tužne drage Vincekove prijatelje.“ (Lovrak, 1986, str. 131). Nova promjena u Vincekovojoj teti događa se kada ona ostane bez naslijeđenog novca. Tek tada shvaća vrijednost Vinceka i njegovih prijatelja.

7. Pozor do vrta

„Mira ne može dugo lagati! Bolje je tako, što ti je na srcu, to i na jeziku. Odmah lakše i slobodnije dišeš.“ (Lovrak, 1964, str. 39). Lovrak djeci ukazuje da ne treba lagati jer se osoba govoreći istinu osjeća slobodnije.

„Bregar se upravo preobrazi i kliknu: — Našao sam blago!!!— Kako?! Gdje?! — pitaju ga svi u sobi. Bregar metne ruku na srce: — Ovdje! Ovdje je to blago!... Kad sam izvukao vašeg sina ispod kamenja, sjećam se, dobro se sjećam, bilo mi je ovdje lijepo kao nikada dosad!“ (Lovrak, 1964, str. 53). Ovim citatom Lovrak još jednom ističe važnost pomoći drugima, kao i osjećaj vlastitog zadovoljstva i sreće kada nekome pomognemo.

Moralne vrijednosti nalazimo u djelima „*Neprijatelj broj 1*“, „*Divlji dječak*“, „*Vlak u snijegu*“, „*Družba Pere Kvržice*“, „*Prijatelji*“ i „*Prozor do vrta*“

1. Neprijatelj broj 1

„1. Djecu, osobito dječake, hvataju, udaraju ih i tuku po miloj volji a prije ih i ne saslušaju. Udaranje i batinanje djece sramota je za kulturno čovječanstvo.“ (Lovrak, 1972, str. 53). Iako je djelo napisano prije 85 godina, još uvijek uočavamo značajke tjelesnog zlostavljanja djece. Osuđujući stav u Lovrakovim djelima može pridonijeti osuđivanju i/ili smanjenju zlostavljanja.

2. Divlji dječak

„Govorila je: "Žensko je pa što će joj škola! Udat će se i živjet će bez škole!"“ (Lovrak, 1934, str. 23). U vremenu u kojem je djelo napisano ovakav pristup obrazovanju djevojčica bio je učestao. Danas je pohađanje osnovne škole zakonski regulirano, ali još uvijek možemo pronaći naznake takvog razmišljanja u društvu.

Lovrak u svojim djelima uvodi likove učitelja koji inspiriraju djecu da znanje vide kao bogatstvo. „Ja hoću da budem prosvijećen! Ja ću biti pismen! - prekida učitelja u silnom uzbuđenju Luka i udara se u prsa. Hoćeš! Bit ćeš! Svi ćemo se primiti posla da te naučimo čitati i pisati pa da prijedeš u drugi razred sa Slavkom... Đaci obećavaju da će pomoći Luki. On samo duboko diše i gleda učitelja u oči. Učitelj mu pruži ruku. Luka prihvaća i trese učiteljevom rukom.“ (Lovrak, 1934, str. 41).

3. Vlak u snijegu

„Nije još potrebno da znam. Nije potrebno“, brani se učitelj. "Tajno ćete birati!..." "Peru ćemo izabrati!" opet vika razredom. "Sram vas bilo!" viknu Ljuban. "Još jučer ste bili svi za to da izaberemo Dragu za domaćicu, a ako ne nju, onda Stanka za domaćina. Ala se brzo mijenjate, kao vjetar! Priznajte, Pero vas je podmitio slatkišima!" "Ne! Ne! Ljubana ćemo, Ljubana!" zavikaše opet đaci.“ (Lovrak, 1974, str. 22). „Što se to Ljuban smije! Što?! Zašto?!" pitaju svi. "Zato", veli im on još uvijek kroz smijeh, "što ste prevrtljivci. Sad ste protiv ovoga. Za tren oka već ste protiv onoga." I smijao se, smijao. To je na dječake padalo kao hladan pljusak, pokunjili su se, postideno se zgedali. Ovaj smijeh ih je više dirao nego da su dobili pljuske.“ (Lovrak, 1974, str. 32). Ovim primjerima ističe se naivna priroda djece koja su odlučila glasati za onoga koji ih je podmitio.

Nakon što je Pero pokušao Ljubana pogoditi kamenom, Ljuban mu je rekao da će to iznijeti pred svima na sastanku Zadruga. „Za cijelo to vrijeme Pero Kladarac šuti. Nabrano mu je čelo i prestrašene široko otvorene oči. Misli on teške misli. Što li će tek razred zabrujati kad domaćin pukne kao iz puške: htjede me Pero ubiti oštrim kamenom. Čas mu je od silnog straha postalo vruće, čas hladno. Bio je zaista samo jedan izlaz: da sad pobjegne na vrata i da se ovamo nikad više ne vrati. Da pohađa školu daleko u drugom nekom selu. Ili da pobjegne i od roditelja i da ode u drugo koje selo. Da ode kojem gospodaru za kravara. Ili da dođe neki potres, i da se ovaj čas sve sruši, ali opet, opet, da on ostane živ. Ima još i ovaj iz laz: da naglo đipi k prozoru, otvori ga i skoči kroza nj. Zgodna zamisao kad ne bi razred bio na spratu i kad bi mjesto tvrde zemlje dolje bilo debelo meko tijesto... Nema nikakvog izlaza! On to mora pretrpjeti. Na mahove mu se od neke muke mračilo pred očima. Da zamoli da izađe napolje, na zrak? Ah, ne! Svi bi mu pod nos turili onu čokoladu.“ (Lovrak, 1974, str. 32). U ovom citatu vidimo misli dječaka Pere koji se boji osude ostalih Zadrugara jer je i sam svjestan da njegovo ponašanje nije bilo prihvatljivo. To kod njega izaziva razne fizičke i emocionalne reakcije. Lovrak ovim primjerom opisuje štetnost nasilja kako bi kod djece izazvao strah, da se i oni sami ne bi ponašali kao Pero.

Dječak Ljuban pokazuje vrijednosti pravog vođe kada propituje odluku da se Draga ne primi nazad u Zadrugu, iako se sama odijelila. „Zadruzi Ljubanovac/ Molim vas, primite me natrag. Žao mi je što sam se odijelila od vas./ Draga.“ „Izbjeglice Drago!/ Ostani ti tamo gdje jesi! Pero i Draga ne trebaju nas, ne trebamo ni mi njih./ Zadruga Ljubanovac./ Zamisli se Ljuban i reče; "Da se nismo prenaglili? Nismo li učinili nešto nelijepo?"“ (Lovrak, 1974, str. 72-73).

4. Družba Pere Kvržice

„I mlinar je napokon morao napustiti mlin. Odselio se u drugo selo. Zašto? Zato što je rakija tako razjarila ove dvije stranke u selu da je pola sela mljelo u jednom, a pola u drugom susjednom parnom mlinu, a u svom zadružnom nitko živ!“ (Lovrak, 1978, str. 9). Iz ovog primjera vidimo kako alkoholizam utječe na veliki broj ljudi.

„Kasno uveče vratili su se kući. Polovica ih dobila batine zbog tobožnje skitnje. Majka je Danicu žarila koprivom po bosim nogama. Muka je to bila podnositi, no oni su opet stisnuli zube i tajne nisu odali!“ (Lovrak, 1978, str. 115). Djeca su održala obećanje da roditeljima neće reći da odlaze u mlin, u čemu prepoznajemo karakteristike istinskog prijateljstva.

5. Prijatelji

Vincekov otac nije se brinuo za svog sina. Ostavljao ga je samog kod kuće dok bi on vrijeme i novac trošio u krčmi. „Otac ovog tužnog i sirotog djeteta je očajan zbog toga, pa više puta dolje u selu propije ono što zaradi na vlastelinstvu, a sutradan nema za što kupiti djetetu mlijeka i hljeba.“ (Lovrak, 1986, str. 16).

„Vinceku je tetka tuđa i strana. Govori drugačije, govori ludo, pa je njemu tim čudnije oko srca i on je na pravim mukama.“ (Lovrak, 1986, str. 50). „Tu je milijun u torbici. A gdje je torbica? Ha, eno je, na tetkinoj ruci! Kolo vri, sviračima violine vrište, igrači viču i jujukju, tetka vadi iz džepa revolver, diže ga uvis i - brumm!“ (Lovrak, 1958, str. 58). U ovim primjerima možemo uočiti promjenu koju Vincek vidi kod svoje tete. On ne shvaća kako nekoga novac može promijeniti. Lovrak time ističe istinsku dječju dobrotu.

„“Ah, šta ćemo, tako je to na svijetu. Mogli bismo za Božić poslati poštom hrane kojem djetetu onamo. Da otaremo koju suzu sirotinjsku.“ Vinceku smeta, kad tetka ovako govori. On onda ima opet onaj čudan osjećaj u grudima. Vinceka milijun nije pokvario. On samo nema vremena da misli i da osjeća, ali tetku su novci svakako već pokvarili.“ (Lovrak, 1986, str. 95).

Vinceku su pokraj bogatstva prijatelji još uvijek na prvom mjestu te se brine kako se oni osjećaju. „Tetka se zaista divno osjeća, ali Vincek ne. Njemu je opet čudno pri duši. Strah mu ispunjava grudi i umjesto da pjeva s tetkom, on samo uzdiše i misli na svoje prijatelje. Mali sirotani Ivan i Stevo sigurno ga svuda traže. Dimnjačar se guši i kašlje. Mali mesar je pospan i korpa mu je preteška.“ (Lovrak, 1986, str. 62).

„On se osjećao tako osamljenim na svijetu. Ništa strašnije nema od toga, nego kad uvidiš da među tisućama i tisućama ljudi oko tebe nikoga nema, tko te voli i tko ti želi od srca i nesebično pomoći! Eto, zato je Vinceku tako lijepo uz svoga prijatelja!“ (Lovrak, 1986, str. 118).

Nakon što je stranac oteo Vinceka i tražio otkupninu, Vincek ga nije krivio. „Nije tip sam kriv što je takav. Krivi su još više ljudi oko njega. Hoće li onda sumnjivac biti bolji ako ga Vincek baci u tamnicu? Sigurno neće. Bit će još gori.“ (Lovrak, 1986, str. 140). Lovrak ovim citatom ističe potrebu razumijevanja situacije u kojoj se drugi nalaze.

6. Pozor do vrta

„Duše dječaka treba oplemenjivati čvršćim, višim čežnjama.“ (Lovrak, 1964, str. 57). Lovrak ovim citatom ističe važnost moralnih vrijednosti u odgoju djece. Na lijep i jednostavan način prenosi čitateljima poželjne odgojne vrijednosti.

4. Utjecaj i odnos roditelja na djecu

Roditeljstvo predstavlja izuzetno kompleksnu i višeslojnu životnu ulogu svakog pojedinca koji je postao roditelj. No, važno je napomenuti da nitko ne biva pripremljen za ovu izrazito izazovnu ulogu. Moderno društvo sve više očekuje od roditelja da budu informirani i da posjeduju pedagoške kompetencije, što znači određeno znanje i vještine koje doprinose pozitivnom razvoju djeteta, naglašava Ljubetić (2007). Prema Milanoviću, Stričević, Maleš i Sekulić-Majurec (2000), kompetentan roditelj je onaj koji sebe vidi kao osobu sposobnu upravljanjem svojim roditeljstvom i odnosom s djetetom, te se osjeća sigurnim u svojoj ulozi roditelja. Drugim riječima, kompetentan roditelj percipira odgoj djeteta kao izazov koji je sposoban prihvatiti i za koji posjeduje potrebne vještine. Nadalje, kompetentni roditelj kontinuirano pruža svom djetetu važna životna zadovoljstva i osjećaj postignuća. (Jurčević Lozančić i Kunert, 2015). Pozitivno roditeljstvo može se opisati kao oblik roditeljstva koji potiče stvaranje pozitivnih veza između roditelja i djeteta i usmjerava se prema maksimiziranju

potencijala djetetova razvoja, s primarnim fokusom na dobrobiti djeteta (Pećnik i Starc, 2010). U većini obrađenih djela Mate Lovraka likovi roditelja nisu kompetentni. U odgoju prenose pogrešne vrijednosti te često zlostavljaju i zanemaruju svoju djecu.

Odgoj je proces oblikovanja ljudskog bića u svim njegovim aspektima, uključujući tjelesne, intelektualne, moralne, estetske i radne karakteristike (Vukasović, 1974). Ovaj proces kontinuirano se odvija kroz generacije. Temeljni cilj odgoja leži u prenošenju kolektivnih iskustava ljudskog društva, kulturnih dostignuća i civilizacijskog nasljeđa na mlađe generacije koje se pripremaju za život. U tijeku ovog pripremnog procesa, nove generacije prihvaćaju znanje, vještine, navike, dostignuća znanosti i umjetnosti, tehnološke i tehničke inovacije, moralne norme i svjetonazore koje su oblikovali njihovi prethodnici. Bez ovog odgojnog procesa, svaki pojedinac bi morao iznova stjecati iskustvo, počevši od osnovnih alatki i tehnika. Čovječanstvo bi ostalo na primitivnom stupnju razvoja, bez napretka i civilizacijskog napora koji je ostvaren kroz povijest (Vukasović, 1974). Cjelokupni odgojni rad treba biti usmjeren prema sprječavanju potrebe za kaznama, a u slučajevima kada se kazne primjenjuju, treba se pažljivo razmotriti je li dijete svjesno svojih pogrešaka ili ne. Važno je razumjeti da svako dijete reagira različito na kazne, pa se umjesto pooštrevanja kazni trebaju pronaći alternativne metode odgoja (Stevanović, 2000). Očekuje se da će većina roditelja biti odgovorna za osnovnu higijenu, zdravlje i opću dobrobit svog djeteta, no preporučuje im se postupno prenositi određene odgovornosti na dijete. Time će dijete naučiti kako samo brinuti o sebi, što će postati važno kada krene u školu, jer će tada roditelji imati manju ulogu u tim aspektima. Ovo osamostaljivanje i stjecanje navika bit će od trajne važnosti tijekom cijelog života djeteta (Leach, 2009).

Likovi roditelja u obrađenim djelima Mate Lovraka skloni su kažnjavanju djece. Način na koji su djeca kažnjavana odgovara definiciji tjelesnog zlostavljanja. Lovrak je te teške i složene problematike bio svjestan puno prije negoli su napisani moderniji izvori navedeni u ovom završnom radu. Činjenica je da kroz djela dječje književnosti iznimno mnogo radio na senzibilizaciji djece, roditelja i učitelja o važnosti kvalitetnog odgoja te ujedno i upozoravao na štetne posljedice zanemarujućeg i zlostavljajućeg ponašanja prema djeci.

Tjelesno zlostavljanje definira se kao postupak roditelja karakteriziran nanošenjem ozljeda i izraženim fizičkim nasiljem prema djetetu. Ovo ponašanje može obuhvaćati fizičke napade poput udaranja, stiskanja, spaljivanja, grebanja, gušenja, vezivanja, izlaganje ekstremnim temperaturama ili nepoštivanje osjetljivih potreba djeteta, kao što su prejak svjetlost, buka ili nepoželjni okusi. Iako su vidljive tjelesne ozljede i dalje ključni faktor u prepoznavanju

tjelesnog zlostavljanja, sve više se naglašava važnost okolnosti i prirode samog ponašanja roditelja u određivanju ovog oblika zlostavljanja (Ajduković i Pećnik, 1998). Tjelesno zlostavljanje djece možemo vidjeti u sljedećim primjerima.

U djelu „*Divlji dječak*“ roditelji tuku svoju djecu jer su djeca prolila svu rakiju. „Luka bježi u voćnjak. Gospodar za njim. Luka bježi poljem. Progonitelj za njim. Prestrašeni se dječak spotaknuo i pao. Progonitelj ga dostiže. Hvata ga za vrat. Zadavit će ga, kako ga je bijes spopao.“ (Lovrak, 1934, str. 73). „Sad su morala priznati i sva ostala djeca da su roditeljima uništila rakiju, jer je to zlo, otrov i neman koja davi Glogovac. Tri su dana bili bijeni ovi dječaci šakama, prutovima i remenima. Drečali su već da se nije moglo slušati.“ (Lovrak, 1934, str. 74).

U djelu „*Prijatelji*“ Vincekova teta nezadovoljna je svojim životnim okolnostima. Zbog bijede i siromaštva nije bila u mogućnosti brinuti se za sebe i Vinceka. Nezadovoljna svojim životom, često bi zlostavljala Vinceka. „Zar njoj nije dosta nje same u takvoj bijedi i siromaštvu, nego se još mora brinuti za Vinceka, ta tog bratovog fakinčića?! To bi ponavljala tetka često, svako jutro, kad je bila zle volje. Vinceku je to teško slušati. Redovno bi na kraju tetkinog vakanja zaplakao“ ... „– Hahaha! – nasmiya se glasno Vincek na sve to, ali naopako po sebe. Tetka je u to vrijeme upravo bila završila svoju žalopojku, i, umjesto suza, dočekala je od Vinceka podrugljivi smijeh. To mu nije mogla oprostiti, pa se zatrčala i izlupala ga.“ (Lovrak, 1986, str. 31-32).

„Tko ne kani više poći u stari mlin? Nitko ne odgovara. Svi gledaju Šila. On bez riječi otkapča hlače i razvezuje gaće, te pokazuje modre masnice po debelom mesu.— To je od biča. Mislio sam, ubit će me ćaća...Družba je zanijemjela. Svi su oni sretnije prošli kad su se iz mlina vratili kući, ali Šilo je zaista teško stradao. (Lovrak, 1978, str. 55).

U djelu „*Devetorica hrabrih*“ Ivanov otac pokazuje razumijevanje za ponašanje svog sina što upućuje na pozitivne odgoje metode, no ubrzo nakon toga on sina udara u prostoriji punoj ljudi. „Mrzio sam i ja građane pred par godina kao i moj Ivan. Preuzeo on mržnju od mene. Priznajem iskreno i sve sam vas pozvao ovamo da vam to otvoreno kažem. Vi znate, što ćete s vašom djecom, a ja, vidite nisam žalio troška da danas načinim u svom domu pir. Hoću da ga se moj sin Ivan sjeća, dok je živ. Hoću, da mi sin postane bolji.“ (Lovrak, 1958, str. 128). „Domaćin se guši u jadu. Ustane, naglo priđe svom sinu Ivanu i pljusne ga žestoko po licu.“ (Lovrak, 1958, str. 130).

Zanemarivanje djece tema je o kojoj se još uvijek nerado progovara, a Lovrak je bio svjestan njezine važnosti. Zanemarivanje predstavlja najčešće prepoznat oblik zlostavljanja djece i često je povezano s ozbiljnim posljedicama za zdravlje i život djece. Rezultati istraživanja ukazuju na visoku učestalost takvog ponašanja od strane roditelja (ili skrbnika) kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju, što naglašava da je zanemarivanje djece znatno rašireniji problem nego što se obično smatra. Izraz "zanemarivanje" obuhvaća raznoliku grupu uvjeta s različitim posljedicama, koje se mogu razlikovati ovisno o vrsti zanemarivanja. To često komplicira pristup intervenciji u praksi. Na primjer, nedostatak hrane predstavlja potpuno drugačiju situaciju od emocionalne hladnoće roditelja. Psihološko zanemarivanje manifestira se kroz nedostatak emocionalne podrške, topline i brige prema djetetu. Fizičko zanemarivanje podrazumijeva ne pružanje osnovnih fizičkih potreba djeteta, uključujući sigurnost, higijenu, odgovarajuće uvjete stanovanja, prehranu, zdravstvenu skrb i odjeću. Obrazovno zanemarivanje se odnosi na nedostatak prilika za obrazovanje i razvoj djeteta (Tenney-Soeiro i Wilson, 2004; Dubowitz, Pits i Black, 2004; Čorić i Buljan Flander, 2008). Zanemarivanje djece u obrađenim djelima Mate Lovraka možemo vidjeti u sljedećim primjerima.

U djelu „*Neprijatelj broj 1*“ dječak Zvonko bio je tužan zato što kućevlasnica želi izbaciti male Bosance na ulicu. Otišao je svojoj majci kako bi ga ona utješila, no ona mu govori da ga to ne smije žalostiti. „- Dijete moje! Drago srce moje! Ne žalosti se! Ti si muško. Treba da otvrdneš srce!“ (Lovrak, 1972, str. 12). Svaki put kada bi Zvonko rekao da mu je žao malih Bosanaca to bi razljutilo njegova oca. „- Žao mi ih je – završio bi redovno s uzdahom Zvonko i tatu svaki put razljutio.“ (Lovrak, 1972, str. 26). Roditelji bi u ovakvim situacijama trebali svojoj djeci biti potpora, a Zvonkov otac ne pokazuje nimalo razumijevanja za svoga sina. Suprotno, on svog sina osuđuje te mu se podruguje. „- Pokaži kažiprst desne ruke! – reče otac Zvonku, a kad mu je ogledao prst, nastavi: - Čitav je. Zar se nisi jučer ugrizao za nj?! – Zašto, tata? – Da se rashladiš. Da se kazniš. – Zašto bih se kaznio? – Dakle, sine moj, ti se još uvijek ponosiš tim što si se od gimnazijalca pretvorio u dadilju?/ Eto, otac je nepopravljiv!“ (Lovrak, 1972, str. 40).

U istom djelu roditelji zastaju pokraj izloga i dive se cipelama. Njihovo dijete zanimalo je čemu se oni dive te je tražilo pomoć od njih. Nakon što su roditelji dijete zanemarili, dijete se odlučilo samo popeti na izlog pri čemu je uprljalo haljinu. „- Digni me, tata! Digni me, mama, da i ja vidim! Ali roditelji kao da i ne čuju, nego i dalje pokazuju cipele i dive im se. Malo dijete gori od silne radoznalosti što to roditelji gledaju pa se pope uza zid od stakla, nagni se i kliknu: - Cipele su lijepe! Majka vrisnu: - Pogledaj joj opravicu! Sva se uprljala! Otac surovo

skinu dijete s izloga i poče ga udarati. Dijete očajno zaplače. Zvonku se stisnu pesnica i zubi mu sami od sebe zaškurgutaše. – Što radite s bebom?! – viknu on gospodinu sav ojađen. – Što se to tebe tiče! – obrecnu se gospodin i potrča k njemu: - Želiš li i ti možda, fakine jedan!“ (Lovrak, 1972, str. 20).

„Od trideset i pet đaka samo je dvoje jutros zaudaralo po rakiji. Jedan je zaplakao. Tvrdi da ga sile kod kuće: “Pij, naužij se dara Božjeg. Bit će ga opet i previše. Šljive će uroditi kao nikada dosad!”“ (Lovrak, 1934, str. 28). U ovom primjeru možemo vidjeti značajke zlostavljanja i zanemarivanja.

U djelu „*Devetorica hrabrih*“ dječak Milan vođa je grupe koja je išla bez roditelj i učitelja na izlet. Iako su sposobnosti dječaka Milana veće nego u druge djece njegovih godina, on je za svoje roditelje obično dijete. „Milanov otac tuži se putem, kako mu je sin tvrdoglav. Vruć. Pustolovan. No, nešto malo ipak i vrijedi! Susjedi i učitelj vide u njemu neke naročite sposobnosti. Njemu i majci Milan je najobičnije dijete. No ako ima nešto od toga, u redu. Neka mu bude.“ (Lovrak, 1958, str. 152).

„Sjede u prikolici i uvjeravaju Milanovog oca, da nisu potrčali ispred napadača od straha, nego zbog drugih razloga. Miško, da spasi život ježu, Zdenko, da napadači ne otmu nogometnu loptu. Milanov otac odmah povjeruje dvojici bjegunaca. Uvijek je takav, kad se radi o tuđoj djeci. Da je Milan to učinio, osam dana bi oca morao uvjeravati i još mu nikada ne bi oprostio.“ (Lovrak, 1958, str. 153).

„- Ti ćeš, fakine, ići onamo kuda ja hoću. Valjda znam šta radim i šta je red. A, ako mi one tvoje smrdljive i ušljive prijatelje još jedanput spomeneš, onda da znaš da ih više nećeš vidjeti u mojoj kući. Nikada! Vincek je strašno ogorčen i očajan.“ (Lovrak, 1986, str. 65).

„Držite fakina! Držite ga! - viče tetka i iskače iz auta. Jaoj! Iskočila je nespretno. Nešto joj u kuku škljocnulo. Joj, joj! To boli. Ona ne može trčati. A i ne priliči dami u dubokoj crnini da trči ulicom i hvata dječake. To učini šofer i neki prolaznici. Vincek se branio i otimao, ali ga jake ruke smotaše i uguraše u auto.“ (Lovrak, 1986, str. 74).

Svim ovim ponašanjima roditelji prenose djeci pogrešne, negativne vrijednosti. Prijenos vrijednosti s roditelja na djecu predstavlja složen proces koji uključuje prenositelja vrijednosti, primatelja vrijednosti i socijalni kontekst. Sociokulturne karakteristike obitelji obuhvaćaju faktore kao što su visina prihoda, obrazovanje roditelja, zanimanje i zaposlenost roditelja, uvjeti stanovanja, stil roditeljstva, broj djece u obitelji i drugi slični aspekti. Svaki od ovih čimbenika ima svoje specifične karakteristike koje su međusobno povezane i utječu na

uspješnost ili neuspješnost prijenosa vrijednosti. Istaknuto je da je stupanj kognitivne zrelosti djeteta ključan za razumijevanje roditeljskih vrijednosti, budući da dijete mora doseći određeni stupanj razvoja kako bi shvatilo i prihvatilo stavove svojih roditelja. Na primjer, djeca do sedme ili osme godine često ne mogu razlikovati moralne norme od fizičkih aspekata, zbog čega je sličnost između vrijednosti roditelja i malene djece relativno niska. No, kako dijete raste i razvija se, ta sličnost postupno raste i postaje izraženija (Družinec, 2016).

Albert Bandura (1977) proučavao je učenje u društvenom okruženju. On je objašnjavao kako pod utjecajem ponašanja drugih pojedinci uče mijenjati svoje ponašanje. Takvo učenje nazvao je opservacijskim učenjem te se ono odvija u dva oblika: modeliranje i vikarijsko učenje. Modeliranje je promjena u ponašanju pojedinca uslijed promatranja ponašanja drugih. Iznimno je važan mehanizam za učenje, a roditelji i odgajatelji imaju odgovornost da djeci pokažu željeno ponašanje putem vlastitog primjera. Dokazano je da djeca češće oponašaju ono što vide da roditelji i odgajatelji rade, umjesto da slijede njihove verbalne upute. Nema ograničenja u vezi s novim oblicima ponašanja koje djeca mogu usvojiti putem modeliranja. Osim pozitivnih ponašanja, ovaj proces također može rezultirati usvajanjem negativnih oblika ponašanja kao što su agresija, pretvaranje i nepoštenost (Hicela i Sindik, 2011). Iako su djeca svjesna da su ponašanja odraslih problematična, modeliranjem i oni sami izvode isto. Tako su se djeca jednom prilikom napila.

„2. Eto, na primjer, i taj alkohol je neriješeno pitanje. Tata, stric i svi drugi piju od reda, često i vrlo mnogo. Mamice, ujne i tetke piju isto tako samo manje i ne tako često. A njima, dječacima, čak je i slatki liker pa i ono nevino pivo zabranjeno! Treba se boriti protiv alkohola. 3. Pušenje, čitanje knjige i bančenje dulje u noć isto su važna dječja pitanja. Uvijek oni slušaju: >>To nije za djecu<< a ona rečenica: >>Nije za guske sijeno<< upravo ih razdražuje. (Lovrak, 1972, str. 53).

„- Ovu čašu do dna za domovinu! Ignjac uhvati za kvaku. Jao! Vrata se ne otvaraju. On je zaključan. – Mali šmrkavac bi htio u salon za stol, zar ne?! – dovikuje mu od stola Kolarić. – Ti, mali pišivec! Ti, vušivec! Tu ostani gdje si. Nije za guske sijeno! Lezi i spavaj! Ignjaca je spopao užas. Kolarić je pijan. Sigurno su i ona dvojica pijani jer povlađuju Kolariću i ludo i besmisleno se kikoću. Ignjac udara o kvaku: - Otvarajte! Zar ste poludjeli? – Ha! Ha! Ha! – čuje se jedino iz salona, a onda – cik! Čaše se opet kucnuše. Trojica dječaka u salonu iskapiše do dna petu čašu. Ignjac počeo udarati svom snagom u vrata i viče: - Otvarajte! Vi ste pijani! – Kuš, mali! Jezik za zube! Lezi u krevet i spavaj! – viče Kolarić čudnim glasom. – Ja sam u

ovoj kući tatek. Hoću da lupam sa svojim prijateljima! Djeca, marš spat u krevet! – Ako ne možeš spavati, pokri se poplunom preko glave!“ (Lovrak, 1972, str. 67-68).

„Pras!! Tatek Kolarić razbi čašu o zid i ova se raspade na stotinu komada.“ (Lovrak, 1972, str. 69). „Kolarić stade pljuvati po parketu: - Ovako radi tatekov prijatelj, direktor podružnice banke kad je totalno pijan. Ja sam tatekov prijatelj! Ja sam totalno pijan!...“ (Lovrak, 1972, str. 70). U ovim primjerima iz djela „*Neprijatelj broj 1*“ možemo vidjeti kako su djeca modeliranjem preuzela značajke odraslih. Čak su ponavljali rečenicu „Nije za guske sijeno!“ koja ih je silno razdraživala. Tim konkretnim primjerom Lovrak naglašava snagu dječjeg učenja od roditelja, kao i važnost ponašanja roditelja u interakciji s djecom.

U djelu „*Divlji dječak*“, dječak Slavko mora čuvati rakiju kod kotla dok se njegov prijatelj Luka igra na paši. To ga jako rastužuje te on odlučuje da će piti rakiju i zaspati kao njegovi roditelji. „Ljutim se na mamu i tatu što moram kod kotla sjediti i paziti. Luka je na paši. Igra se s djecom. Kupa se u rijeci i bere lješnike. Ja sam srdit i žalostan. Mama i tata su pili hladne rakije pa su zasпали. Neću sjediti ni ja kod kotla. Dosadno mi je. Radije bih i ja spavao, a kad se probudim, dragi Luka će se vratiti. Zato ću i ja piti da zaspim.“ (Lovrak, 1934, str. 62).

Djeca uz ponašanja imitiraju i riječi odraslih, što je vidljivo na sljedećem primjeru. „Drugovi su bili silno radoznali zbog koga je plakao. Zbog čega? – Zbog Bosanaca! – veli Zvonko. Kad su dječaci čuli tu riječ, odmah planuše. – Koje su oni vjere? – Za koga su glasali na izborima?!“ (Lovrak, 1972, str. 24). Navedeni primjeri nalaze se u knjigama „*Divlji dječak*“ i „*Neprijatelj broj 1*“ koje su napisane 1934. i 1938. godine, skoro pola stoljeća prije nego što je Albert Bandura napisao knjigu „*Teorija društvenog učenja*“ (1977). Teorija iznesena u Bandurinoj knjizi može se pronaći u djelu hrvatskog književnika uz konkretne primjere ponašanja i riječi koje su djeca modeliranjem preuzela od roditelja.

5. Utjecaj i odnos škole i učitelja na djecu

Stvaranje pozitivnog odnosa između učitelja i učenika ključni je čimbenik u procesu odgoja i obrazovanja svih učenika, posebice onih koji se suočavaju s izazovima u uspostavljanju takvih odnosa. To se posebno odnosi na učenike s emocionalnim teškoćama i/ili problemima u ponašanju (Granot, 2014). Učenici s ovakvim teškoćama često se suočavaju s problemima u izgradnji odnosa s drugima, a njihovi odnosi često su obilježeni neshvaćanjem, odbacivanjem i konfliktnim ponašanjem (Vlah, 2013). U literaturi u Hrvatskoj, koncept pozitivnog odnosa između učitelja i učenika spominje se kao zaštitni faktor u psihosocijalnom razvoju i odgoju

učenika u školskom okruženju. Kvalitetni odnosi omogućuju učenicima regulaciju njihovog emocionalnog i društvenog ponašanja, prilagodbu školskim zahtjevima, aktivno sudjelovanje u školi te razvoj samokontrole, što je povezano s njihovim akademskim uspjehom (Hamre i Pianta, 2001; Ivančić i Stančić, 2013). Nadalje, podržavajući odnos između učitelja i učenika pridonosi dobrobiti samih učitelja te njihovom profesionalnom zadovoljstvu. Takav odnos je karakteriziran komunikacijom i interakcijom, a za njegovu uspješnost ključni su učiteljeva empatija, pozitivno prihvaćanje i povjerenje prema učeniku. U suvremenom odgoju i obrazovanju očekuje se da učitelji budu sposobni uspostaviti kvalitetne odnose s raznolikim skupinama učenika (Posavec i Vlah, 2019).

U djelima Mate Lovraka lik učitelja potiče i ohrabruje učenike te želi napraviti promjenu na razini cijelog društva. Najbolji primjer nalazi se u knjizi „*Divlji dječak*“. Radnja se odvija u selu Glogovac kojim „upravljaju“ alkohol i novac te stanovnici ne vole učitelja. „Juh, kad učitelj dozna za ovaj dvoboj, tužit će nas. Ha! Ha! Ha! Ništa drugo i ne radi u školi nego djecu huška protiv krčme; ako ne prestane sa svojim propovijedima, zakrenut ćemo mi njemu vratom. Bilo je moćnijih, jačih i silnijih od njega, a mi smo svima njima slomili šiju. Pokorili su se oni i postali sitniji od makova zrnca. Ovdje je novac, ovdje je sila! On vlada!“ (Lovrak, 1934, str. 9). Slično odnos prema učitelju nalazimo i u djelu „*Devetorica hrabrih*“. „... , učitelj Matić ne mora ovdje vječno ostati. Ima još škola u gradu. Može on biti premješten. Ionako ga učitelji ne vole. Pretjeruje u poslu. A moglo bi biti, da ga ni upravitelj ne gleda najbolje, jer i Matić bi bio kadar upravljati školom.“ (Lovrak, 1958, str. 27).

U selu Glogovac, učitelj se suprotstavio načinu odgoja djece. Slao je djecu u školu gdje bi ih zatim obrazovao. „Učitelju je uspjelo da je i ona morala slati svoju djevojčicu u školu. Htjela ju je zadržati kod kuće. Govorila je: "Žensko je pa što će joj škola! Udat će se i živjet će bez škole!" Kćerka joj se zove Ljubica. Draga je, sićušna, okretna i vrijedna i, premda je došla dva mjeseca kasnije u prvi razred, sve djevojčice i dječake već i prestigla, pa je sada, uz malog Slavka, najpismenija u prvom razredu!“ (Lovrak, 1934, str. 23). U svojoj razrednoj nastavi učitelj stvara pozitivno ozračje kojem se diskriminiraju sve „vrijednosti“ sela Glogovac.

Razredno i/ili školsko ozračje definira se kao kompleksan sustav normi, vrijednosti, praksi u svakodnevnom životu, principa, propisa, metoda poučavanja i organizacijske strukture (Cohen i sur., 2009). To okruženje utječe na aktivnosti i ponašanje svih članova razreda i/ili škole, uključujući učenike, učitelje, administrativno osoblje i roditelje. Ovisi o stupnju povezanosti unutar grupe, povezanosti razreda/škole s lokalnom zajednicom, primjeni reformi te pozitivno utječe na motivaciju učenika za učenje. Ovo okruženje temelji se na poštovanju

demokratskih vrijednosti, uključujući poštivanje drugih, toleranciju, međusobno povjerenje, solidarnost i suradnju. Također, pomaže u poučavanju o demokraciji, ljudskim pravima i vrijednostima. Povijest pokazuje da se razvijalo na različite načine s značajnim utjecajem na različite aspekte školstva (Domović, 2004). Usporedbom starije i suvremenije didaktičke literature (Poljak, 1991; Jelavić, 1990; Bognar i Matijević, 2005; Kyriacou, 2001) uočljivo je kako je nastavno i školsko ozračje suvremenija didaktička tema. Međutim, analizom Lovrakovih djela uočljivo je kako je upravo školsko i nastavno ozračje njemu izrazito bitna tema. Stvaranje pozitivnog ozračja možemo vidjeti u sljedećim primjerima.

„Zar nije sramota da naše selo ima ovakvu jadnu, staru, nisku i šuplju školu? Sve dotle neće biti dobro u Glogovcu dok nam ne uspije onu lijepu kuću, onu krčmu, koju su sazidali novci naših seljana, a u kojoj se naši ljudi sve više truju i upropaštavaju, dok nam ne uspije onu kulu osvojiti, izbaciti iz nje stolove i boce, prozračiti je od rakijskog smrada i pretvoriti je u školu. Tim je učitelj podsjetio djecu na sve jučerašnje događaje i, mjesto da uče iz računica i čitanki, učitelj s đacima razgovara o jučerašnjim događajima i opet veli na kraju: Svemu je tome kriva ona kula nasred sela. Hajde da navalimo na nju!! - klikitali su dječaci. - Da je osvojimo! Da je dignemo u zrak! Da je razrušimo dinamitom! Da je zapalimo! Ne tako! - nastavlja učitelj. - Treba je osvojiti za sebe neoštećenu i pretvoriti je u školu! Na njoj je visok strop. Krov odličan. Zidovi debeli. Peći nove. Prozori visoki i široki! Takva nam je kuća potrebna! U Glogovcu najljepša kuća je krčma, a najbjednija škola! To je žalosno. Treba da bude obratno. Škola najljepša, a krčma - nikakva!! - Tako je!! Tako je!! - klikću djeca koju je mladi učitelj zaista mogao oduševiti.“ ... „A da možemo kulu lakše osvojiti i da u budućnosti srušimo i svako drugo zlo što nas nepravedno tišti i da izvojujemo ljepši, sretniji i čovječniji život, treba se spremati za čestite borce, neustrašive ljude. Da takvi postanemo, treba pljunuti u šake i mnogo raditi, učiti i mnogo znati. Zato sada na posao!“ (Lovrak, 1934, str. 29-30).

„Ja neću da itko od vas kaže u školi ili na bilo kojem drugom mjestu da Luka ima klempave uši. Ako ćemo tako, onda bi svaki od vas mogao dobiti sličnu rugalicu. Tko me ne bude poslušao, teško će se sa mnom posvaditi i ne vjerujem da ćemo se ponovno moći sprijateljiti. Osim toga, Luka nije skitnica i dotepenac! Luka je đak, pravi đak škole u Glogovcu!“ (Lovrak, 1934, str. 36).

„Kad bude više prosvijećenih ljudi koji će težiti za boljim i ljepšim životom, naš će Glogovac biti pun cvijeća. Počevši od najranijeg trna gloga na brdu cvast će u voćnjacima, vrtovima, poljima, livadama i u šumi milijarde mirisnih cvjetova punih mednog soka. Svaka

će kuća imati pčelinjak. Milijuni pčelica zujat će i skupljat će med. Glogovcem će teći med...“ (Lovrak, 1934, str. 41).

„Pčele tjeraju od sebe i one koji smrde alkoholom. Pčele ne podnose pijane ljude. Tako?! - čude se đaci. - Pa, naš Petar nije znojan, ne smrdi i nije pijan! Da, to je istina, ali ima još nešto. K pčelama se ne smije pristupiti izazovno, bučno i nestrpljivo. One primaju k sebi mirne, strpljive i blage ljude...“ (Lovrak, 1934, str. 40). Učitelj djecu poučava pozitivnim vrijednostima kroz njihov odnos sa pčelama u čemu vidimo odgojni aspekt Lovrakovih djela.

U knjizi „*Devetorica hrabrih*“ učitelj Matić održao je nastavu bez odlikaša i na taj način svi su ostali učenici došli do izražaja. „Odlaze i Matićevi đaci kući. Znojni, kuštravi, crveni, kao da su iz vruće kupke izišli. Hvale se podvorniku, da je danas bilo u školi zanimljivo. Nije bilo odlikaša, koji se uvijek istrčavaju, ističu i smetaju im. Danas su oni učitelju odgovarali i bio je zadovoljan. Rekao je: »Upravo bi bilo pametno uvesti jedan dan u tjednu bez odličnih đaka. Onda drugi više dolaze do izražaja.«“ (Lovrak, 1958, str. 112.)

Učiteljev utjecaj na djecu u knjizi „*Divlji dječak*“ bio je velik što možemo vidjeti po izjavi dječaka Luke. „Kad su se učitelj i Luka vraćali iz kazališta u svoj hotel na spavanje, prolazili su ulicama u kojima je bilo mnogo krčmi. Sve su one bile prepune pijanih muškaraca i žena koji su pjevali i derali se. Luka se zaprepastio: Svi se ljudi u Velikom gradu truju. Zar oni nemaju učitelja da im održi govor?!...“ (Lovrak, 1934, str. 85). Iako vrlo bitan za djecu, učitelj je nakon nekog vremena premješten iz sela gdje se prvi put vraća nakon petnaest godina. „Krčmar je ispričao učitelju o tome, kako je prije petnaest godina bio u Glogovcu mlad učitelj trezvenjak. On je pokvario ljude. Bivši je bogati krčmar uspio da ga odavde premjeste, ali jedno ipak nije uspio, a to je, nije mogao izbrisati sjećanje đaka na učitelja kojeg su mnogi voljeli. I ovaj pijani Petar, tamo za stolom, bio je đak toga učitelja. On jedini pije, a svi su drugi postali trezvenjaci i od šljiva peku pekmez i suše ih, a za rakiju neće ni čuti. Krčma više ne može opstati u Glogovcu. On, krčmar, uzeo ju je u zakup od bogatog krčmara koji se preselio u grad, ali će je držati u zakupu samo do nove godine, jer ništa ne zarađuje. A što će biti s ovom kućom? - pita učitelj. Izgleda da će je općina kupiti od krčmara u gradu. A što će kuća općini? Preuredit će je za školu. Na tom rade neumorno dva vijećnika iz našeg sela, a izgleda da će i uspjeti. Među njima je neki gospodar Luka, nekad najvredniji đak onog učitelja trezvenjaka... Bio taj čovjek u djetinjstvu skitnica bez oca i matere, a sad je najpismeniji, načitan i napredan zemljoradnik...“ (Lovrak, 1934, str. 89). Učiteljev rad i trud rezultirali su promjenom na razini cijelog sela.

U djelu „*Neprijatelj broj 1*“ nakon što su Zvonko i Olio ukrali psa koji je pripadao milostivoj, policija je tragala za njima. Dječaci su uplašeni ukrali pekarska kola i odvezli se u općinsko selo Borovac. U Borovcu ih je jedan učitelj primio k sebi da dječaci ne bi morali u općinski zatvor. Učitelj i njegova žena djecu su kupali, hranili i brinuli se za njih kao da su im roditelji. „- Gore glavu! Ne stidi se svog djela! Pretrpi junački sve do kraja! Mogu ti reći da će se za tebe zauzeti mnogi ljudi, koje ti poznaš i ne poznaš, a ja sam obećao učiniti svoje. Sve će se dobro svršiti.“ (Lovrak, 1972, str. 142). Učiteljeva dobrota inspirirala je Zvonka i on je sam htio postati učitelj. „Zaljubio se u selo, u školski vrt, u Borovac, a najviše u sve vas pa želi da postane učitelj. Doslovno je ovako dalje pisala gospođa Dražić: >>Moj sin sada želi biti samo učitelj na selu,...“ (Lovrak, 1972, str. 147).

Učiteljevu brigu za djecu možemo vidjeti i u djelu „*Prozor do vrta*“. „Bregaru, dopusti da te i ja danas tako nazovem, vjeruj mi, veseo sam što si se opet načas k nama navratio... — Veseli ste? — začuđeno pita Bregar. — Da. Upravo veseo, jer sam bio žalostan ili, da tačnije kažem, bio sam uvrijeđen kad si u mjesecu veljači izostao iz škole... — Zašto? — Dvadeset i pet godina sam učitelj, ali prije tebe nije nijedan učenik od mene pobjegao...“ ... „Učitelj umiri učenike i pita: — Bregaru, zar ne misliš svršiti četvrti razred? — Kasno je! — Nije. Ti si bistar, samo ostani ovaj mjesec u školi. Dolazi svaki dan, ja ću ti pomoći, a priskočit će ti u pomoć drugovi, odlični đaci. Sve ćeš nadoknaditi i svršiti razred.“ (Lovrak, 1964, str. 26).

U djelu „*Devetorica hrabrih*“ učenici čine dobra djela te ih zapisuju u svoje notese. „Učitelj pregledava za stolom notese. Imaju ime zlatni, ali su obični. Papirnati. Zlatom su nazvali ono, što u njima sabiru. Zlatna su zrnca dobra i lijepa djela, koja učine i zabilježe u svoj mali dnevnik.“ (Lovrak, 1958, str. 16). Đaci učitelja Matića najistaknutiji su po obrazovanju od svih đaka iz djela obrađenih u ovom radu.

U djelu „*Družba Pere Kvržice*“ učitelj savjetuje djecu da stalno čitaju knjige, makar oni bili na paši. „...učitelj stalno govori: »Ponesite, djeco, knjigu i na pašu, pa ispred krave čitajte.“ (Lovrak, 1978, str. 10).

6. Utjecaj i odnos društva na djecu

Prema Milanović (2014) za uspješan rani razvoj djeteta ključna su tri faktora: društvo, obitelj te znanstvena i stručna utemeljenost. Društvo postavlja zakonske okvire i osigurava materijalne uvjete koji utječu na razvoj djeteta, kako unutar obitelji tako i izvan nje. Od društva

je potrebno prihvaćanje i naglašavanje važnosti ranog odgoja te podizanje svijesti o tome kao javnom interesu. Važno je da svi društveni segmenti i institucije surađuju i pridonose ranom razvoju djece.

Tijekom procesa socijalizacije, društvo oblikuje uvjerenja, očekivanja i ponašanja djeteta. Emocionalni razvoj djeteta podložan je utjecaju različitih faktora, uključujući privrženost prema majci, komunikaciju o emocijama, toplinu, podršku i nadzor roditelja, interakciju s vršnjacima te odnose djeteta s okolinom izvan obitelji. Proces usvajanja izražavanja emocija i razumijevanja istih oblikuje se kroz pravila i norme koje postavlja okolina u kojoj dijete raste. Stoga su načini komunikacije između djeteta i okoline, kao i razmjena informacija i izražavanje emocionalnih stanja, od izuzetnog značaja za socijalizaciju emocija. Ako dijete ne nauči kako pravilno prepoznati i razumjeti emocije, to može negativno utjecati na njegov daljnji razvoj socijalizacije, te otežati usvajanje društvenih normi, vještina i oblika ponašanja karakterističnih za grupu kojoj dijete pripada. Regulacija emocija igra važnu ulogu u procesu socijalizacije, pa djeca koja nisu naučila pravilno upravljati emocijama mogu imati teškoće u interakciji sa svojom okolinom. S druge strane, nije korisno ni prekomjerno suzbijati emocije i zatvarati se u sebe. Djeca koja previše kontroliraju svoje emocije i odbijaju ih izraziti gube priliku za daljnjim međuljudskim interakcijama i razvojem socijalnih vještina (Brajša-Žganec, 2003). Negativan utjecaj odraslih na djecu možemo vidjeti u primjerima iz djela „*Divlji dječak*“.

„Luka klempavog uha i druga djeca upotrijebiše zgodu i stadoše haraćiti po stolovima. Kupe cijele cigarete, žvaču zemičke i piju rakiju. Za polovicom zemičke posegne Luka rukom. U isto vrijeme uhvati i Petar. Stadoše se otimati, natezati, pljuskati, čupati za kose i uši, i tako u borbi dođoše usred krčme pa se pograbiše hrvači ukoštac. Pijani plesači prestali igrati. Gramofon zamuknu. Svi motre dva dječaka koji se bore mišicama, zubima i noktima. Pijani ih ljudi bodre, zadirkuju, jače im raspiruju mržnju i uživaju. Krčmarica ih razdražuje. Krčmar pazi da hrvanje bude viteško. Ne dopušta da se grizu, da kopaju oči i da jedan drugome podmeću nogu. Pobjedniku obećava zemičku, komad salame, čokanjčić rakije i cigarete. Razjareni se dječaci hrvu kao pobješnjeli. Usta im se pjene, znojni su, izbuljenih očiju, dašću. Eh, da je Luki stisnuti Petra za grkljan! Eh, da je Petru Luki odgristi klempave uši! Gledaoci padoše u vatru pa viču: Haj! Haj! Ne daj se! Drži se! Treba zaraditi zemičku i salamu! - nadvikuje ih krčmarica. Onda jedan i drugi dječak osjete kao da će umrijeti. Toliko su se već izmučili. Petar skupi preostalu životnu snagu i stisnu Lukina mršava rebra tako jako kao da će prsnuti poput koša od pruća. Jao! vrisnu Luka i kao da je narastao još jednom tako dug, zamahne posljednjom snagom, smota Petra poda se i klekne mu na prsa s oba koljena. Svi

zagrajali i povlađuju Luki. Krčmarica je bila osobito vesela. Govori kroz smijeh: Luka klempavih uha je jači, a velim, i pametniji, premda nije išao u školu.“ (Lovrak, 1934, str. 9).

„Iz krčme se orilo veselje i raspojasanost. Prolaznici su zastajkivali i provirivali kroz prozore i vrata. Djeca su napunila krčmu. Ciktala su od iznenađenja i radosti promatrajući pijane i pobenavljene odrasle ljude. Odrasli, već slinavi, hvatali su djecu po krčmi i silom ih opijali rakijom. Samo se na jedan čas prekinulo raspojasano lumpanje. Vrata na krčmi malo se otvoriše, a kroz njih proviri zabrinuta i mala glava Slavkova pseta Šarka. Obijesna djeca silom ga povukla unutra, iako se on nećkao i odupirao da uđe u krčmu. Decilitar rakije za ovo pseto, krčmaru! - viče jedan pijanac.“ ... „Pucam! - vikne krčmar. Ne!!! vrisne Slavko. Krčmarica udari po kundaku puške. Brrrrrrm!!!.... Prasne pucanj. Zazveketale boce, zatresli se prozori i zidovi. Sačma iz puške sasula se u strop. Komad stropa pade na pod. Gore ostala rupa. Krčmar veli ženi: Eto, pokvario sam tvojom krivnjom strop. Imat ćemo troška! - Žena ga tješi: Lako je za taj trošak. Platit će to ovi! - pokaza na pijance. - Bolje je taj trošak pretrpjeti nego da si ubio dijete ili ga ranio. Zamisli taj trošak, dok bi se kao nevin izvlačio iz svih neprilika...“ (Lovrak 1934, str. 13-15).

„...a onda krenuo polako prema školi. Prema školi?! - užasno se zabrinu krčmarica za Luku pri pomisli da bi ga učitelj mogao smotati prije nje. Susjeda nastavi: Stao pred školu, gledam ga ja, uhvatio se za plot i zuri u školske prozore pa sluša kako unutra djeca žamore. Pristupim k njemu i pitam ga: "Sto slušaš, Luka?!“ - "Djecu." - "Bi li i ti htio k njima unutra?" - "Bih", šapnu on tiho, slomljeno, i ne pogleda me, a oči mu ponovno suze zališe. Tako Luka reče?! - zaprepašteno će krčmarica. - Pa je li ušao u školu? Ne. Nije. Valjda se ne usuđuje. Stoji tako dalje pripijen uz školski plot i bulji u prozore, guta suze i slinu i tiho jeca. A vi, što ste vi na to? Gospa, a što sam mogla?! Kazala sam mu: "Nije škola za tebe, siromaha bez oca i matere. U nju idu djeca gospodara. A ti traži dalje mjesto gdje ćeš čuvati stoku da se prehraniš. Sad je proljeće. Sad traži mjesto pastira. Naći ćeš ga sada kad trava raste... A on? Jače zaplače i hvata se za plot kao utopljenik.“ (Lovrak, 1934, str. 25).

„Što će ona s Lukom? Isto što i sa mnom. Treba ona njega. Najprije da je služi godinu dana besplatno, onda za malu plaću uz hranu i rakiju, pa će i Luka ući u krčmu među ljude. Dotle će se ja propiti do kraja. Gospa krčmarica će me nogom odostrag, i ja ću torbu na leđa pa prositi po svijetu, a Luka će me naslijediti.“ (Lovrak, 1934, str. 37)

U obrađenim djelima Mate Lovraka, djeca na selima izloženija su negativnim vrijednostima od gradske djece. Cijelo selo Glogovac u kojem se odvija radnja djela „*Divlji*

dječak“ ovisno je o alkoholu te se ovisnost prenosi s generacije na generaciju. Neprimjeren odnos odraslih prema djeci nalazimo i u ostalim obrađenim djelima, što možemo vidjeti na sljedećim primjerima.

„O, ništa lakše od tog! Đaku obećati — sitnica. Obećanje, ludom radovanje.“ (Lovrak, 1958, str. 27).

„Dok joj Milan govori o Juričinih uspjesima na današnjem izletu, ona samo zuri u bolesnika i govori: Bolje bi bilo, da umre pa da se više ne muči. Hu! Ovako nešto nezgodno Milan još nikad ne doživje! Lakše bi pretrpio udarac granom.“ (Lovrak, 1958, str. 84).

„Ljuban se upleo u prepirku: "Sad treba najprije dovući stroj natrag do vagona i prikopčati ga da grije vagone, jer ćemo se ovako posmržavati. "Što nam taj balavac soli pamet?!", izderao se ozlojeđeni strojovođa.“ (Lovrak, 1974, str. 65).

„Gospođa pita Vinceka: - No, reci nam kakve su tvoje prilike kod kuće? Mama mi je umrla odmah iza mog rođenja. Tata je otišao u Argentinu. Mene je uzela stara tetka, sirota staretinarka — ... I tako dalje I tako dalje! prekida gospođa Vinceka. - Već znam napamet te pripovijesti. Svi vi tako govorite!“ (Lovrak, 1986, str. 34).

„Oči su im velike, začuđene, prestrašene. Čavrljaju glasno da je milina. Zvonku to ne smeta. Učiteljici isto tako. Siromašna djeca iz predgrađa bučno klikću kad što zanimljivo na ulici opaze.“ (Lovrak, 1972, str. 15). Dječju radost i znatiželju prekinula je dama kojoj je smetao dječji žamor. „- Čestitam vam, gospođo! Krasno ste vi učili tu deriščad! Čovjeku se čini da se nalazi u kakvoj prašumi među divljim zvijerima a ne među djecom.“ (Lovrak, 1972, str. 16).

Kada su djeca došla u školu potražiti koji dječak je ukrao Micekovog zečića, naišli su na zanemarivanje ravnatelja i učiteljice. To je ironično s obzirom da bi oni trebali biti prvi koji će pomoći djeci. „Ova su djeca došla da se prituže. Ravnatelj je sjedio za stolom i upravo telefonirao. Dječaci su čekali. Kad je ravnatelj završio telefonski razgovor, Micek započe:— Jedan zamazanac oteo je mog Muceka... Zrrrr... zazvoni telefon. Ravnatelj hvata slušalicu i opet razgovara: Halo, halo! Ovdje uprava škole. Dobar dan!...Dječaci čekaju. Ravnatelj završi i taj razgovor i okreće se Miceku. Micek opet počinje: Onaj skitnica ugrizao je Dudu za ruku... Zrrrr... zvoni opet telefon. Ravnatelj hvata slušalicu i govori: - Halo! Halo! Ovdje ravnatelj škole. Klanjam se. Moj naklon! Dječaci čekaju. Kad je ravnatelj svršio i treći razgovor, skoči, pozove podvornika i reče mu: Odvedite djecu u četvrti razred! Tuže nekog većeg dječaka. Ja nemam vremena. Moram otići.“ (Lovrak, 1977, str. 45).

„Vrlo mi je žao, ali ja nemam vremena da se vama više zabavljam – veli učiteljica pa ih lako izgura iz razreda i zatvori vrata.“ (Lovrak, 1977, str. 47).

Osim odraslih, negativan društveni utjecaj mogu imati i djeca. U djelu „*Neprijatelj broj 1*“ dječak Olio zaostajao je za ostalim dječacima dok su trčali prema gostionici na kraju Tuškanca. „Gle, sada će publika znati da ga nazivlju Olio! Čini mu se, čuje smijeh publike. Drži se, Olio! Skupi svu snagu pa tjeraj dalje! Došao je do uspona na brdo. Drugovi se uopće ne vide. Olija obuzme tuga zbog osamljenosti. Ovako sam više je izložen publici. On guta znoj, šmrca i lice mu se nabire na plač. Tuga mu je noge ukočila i on škljoca zubima, ugriza se za jezik često, a noge se zapliću, mada nemaju zapreka. Noge šepRTLjaju, nos šepRTLja pa mu sve otkazuje službu! – Bravoooo!! – kliknu prema njemu vesela publika s jedne klupe. Olija oblijeva ledeni znoj, sva mu se šuma okreće. – Krasan trkač! – Pun! – Okrugao kao lopta! – čuje još dobacivanje publike, a onda mu dođe slabost kao da će pasti. Zato prestade trčati, skrene s puta u šumu, sakri se za jedno drvo, sjede na zemlju, pa osluškuje lupanje srca koje udara svuda, kao da trči po cijelom tijelu. Čuje ga u glavi, u grlu, u trbuhu: Tup! Tup! Tup! Tup! I tu, sam sebi prilično glasno reče: - Nikad Olio više neće trčati uzbrdo: Predebeo sam zaista!“ (Lovrak, 1972, str. 22). Dječak je imao snage trčati sve dok nije čuo komentare druge djece. No i prije toga, dječak je osjećao fizičku slabost na samu pomisao riječi koje bi mu publika mogla dobaciti. Sljedeći put kada su djeca krenula trčati, jedini se Olio nije usudio. „Ovaj put prvi je došao sam Olio, jer se dovezao tramvajem, a obje grupe su došle prašne i znojne u isto vrijeme na cilj.“ (Lovrak, 1972, str. 50).

Sličan primjer nalazimo u djelu „*Prozor do vrta*“. „Čudim se! - kaže učitelj. - Zar se baš nitko nije sjetio kako bi izračunao površinu kruga?!- Ja znam! — ustade Bregar. O da ste vidjeli sada tu sliku u razredu! Ma nije moguće! Oni odlični đaci osobito se uzbudiše. Zar njih da osramoti ta divlja skitnica, taj silnik, prostak! Ne, ne vjeruju im. To nije moguće. Prije će se Bregar pošteno osramotiti!“ (Lovrak, 1964, str. 29). S obzirom da dječak Bregar izgleda kao skitnica, ostala djeca sumnjaju u njegove intelektualne sposobnosti.

7. Zaključak

Nakon obrade ove kompleksne teme može se zaključiti da je Mato Lovrak uistinu bio dosljedan pedagog među piscima i vrhunski umjetnik među pedagogima, kako ga često opisuju. Naglašavao je pedagoški aspekt svojih djela te isticao da trebaju imati odgojnu svrhu. U tim djelima pronalazimo niz vrijednosti koje usvajamo tijekom života te su ključne za socijalni život. Prema J. de Financeu dijele se na infrahumane, inframoralne, moralne i religiozne vrijednosti. Osim vrijednosti u Lovrakovim djelima uočavamo različite utjecaje na razvoj djeteta, kao što su utjecaji roditelja, učitelja i društva. U analiziranim djelima često se susrećemo s likovima roditelja koji nisu kompetentni te su skloni kažnjavanju, zlostavljanju i zanemarivanju djece. S druge strane imamo lik učitelja koji želi napraviti promjenu na razini društva te je podrška svojim učenicima. Uz utjecaj roditelja i učitelja zapažamo i utjecaj društva na djecu, koji je često negativan, posebice u selima.

Djela Mate Lovraka i danas zauzimaju važno mjesto u dječjoj književnosti i često se koriste u školama. Nije bio samo priznat dječji pisac, već i izvanredan pedagog i učitelj, često smatran osobom koja je bila ispred svog vremena. Njegova predanost djeci i njihovim pravima bila je izražena kroz njegova nastojanja da smanji jaz između učitelja i učenika te da se približi djeci kako bi ih bolje razumio. Njegovi postupci su bili usmjereni na odgoj djece, gdje je njegova pedagogija isticala pravednost i temeljila se na uzajamnoj podršci učitelja i učenika.

8. Literatura

- Ajduković, M. i Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), 269-276. <https://doi.org/10.3935/rsp.v1i3.584>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bognar, L.; Matijević, M. (2005), *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brala Mudrovčić, J. i Pavličić, N. (2014). Romani Mate Lovraka u lektiri za razrednu nastavu. *Magistra Iadertina*, 9 (1), 163-178. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/137251> (17. rujan 2023.)
- Brajša-Žganec A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Cohen, J., McCabe, E., Michelli, N. M., Pickeral, T (2009), *School Climate: Research, Policy, Practice, and Teacher Education*, *Teachers College Record*, 111 (1), 180–213.
- Domović, V. (2004), *Školsko ozračje i učinkovitost škole*. Zagreb: Naklada Slap.
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik*, 65 (3), 475-488.
- Ćorić, V. i Buljan Flander, G. (2008). Zanemarivanje djece - rizični čimbenici, posljedice, uloga liječnika i mogućnosti prevencije. *Paediatrica Croatica*, 52 (1), 29-33.
- Dubowitz H., Pitts S.C., Black M.M. (2004). Measurement of three major subtypes of child neglect. *Child Maltreatment*, 9, 344-56.
- Finance, J. (1962). *Essai sur l'agir humain*. Rim: Presses de l'Université Grégorienne
- Franc, R., Sučić, I., Šakić, V. (2008). Vrijednosti kao rizični i zaštitni čimbenici socijalizacije mladih. *Diaconvensia*, 16 (01-2), 135-148.
- Granot, D. (2014). The Contribution of Homeroom Teachers' Attachment Styles and of Students' Maternal Attachment to the Explanation of Attachment-like Relationships between Teachers and Students with Disabilities. *American Journal of Educational Research*, 2(9), 764-774.
- Hamre, B. K., i Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development*, 72, 625 – 638.
- Hicela, I. i Sindik, J. (2011). Razlike u prosocijalnom i agresivnom ponašanju djece predškolske dobi, ovisno o učestalosti djetetove interakcije s lutkom. *Paediatrica Croatica*, 55 (1), 27-33.
- Ivančić, Đ. i Stančić, Z. (2013). Stvaranje inkluzive kulture škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(2), 139-157
- Jelavić, F. (1998), *Didaktika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Jurčević Lozančić, A. i Kunert, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori*, 10(2015)2 (22), 39-48. <https://doi.org/10.32728/mo.10.2.2015.03>
- Jukić, R. (2013). Moralne vrijednosti kao osnova odgoja. *Nova prisutnost*, XI (3), 401-416.
- Kyriacou, C. (2001). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
- Leach, P. (2009). *Vaše dijete*. Zagreb: Algoritam.
- Lasić, P. (2020). Likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana (Diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:201756> (17. rujan 2023.)
- Lovrak, M. (1972). *Neprijatelj broj 1*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1986). *Prijatelji*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1977). *Micek, Mucek i Dedek*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1978). *Družba Pere Kvržice*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1964). *Prozor do vrta*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1958). *Devetorica hrabrih*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1964). *Divlji dječak*. Zagreb: Mladost.
- Lovrak, M. (1980). *Vlak u snijegu*. Zagreb: Mladost.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- Matijević, M. (2019). Povijesno-komparativna i hermeneutička analiza djela Célestina Freineta i Mate Lovraka. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, (13), 165-195. <https://doi.org/10.21857/m16wjc6wz9> (17. rujan 2023.)
- Milanović M. i suradnice (2014). *Pomozimo im rasti: Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
- Milanović, M., Stričević, I., Maleš, D., Sekulić-Majurec, A. (2000). *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Targa
- Pećnik, N., Starc, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Poljak, V. (1970). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Posavec, L. i Vlah, N. (2019). Odnos učitelj – učenik. *Napredak*, 160 (1-2), 51-64.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press
- Seligman, C., Katz, A. N. (1996). The dynamics of value systems. U: C. Seligman, J. M. Olson i M. P. Zanna (ur.), *The Psychology of Values. The Ontario Symposium vol. 8* (str.53-77). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija. Varaždinske toplice: Tonimir*.

Tenney-Soeiro R., Wilson C. (2004). An update on child abuse and neglect. *Current Opinion in Pediatrics*, 16, 233-7.

Vekić, M. (2015). Obrazovanje u novome ruhu: cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih. *Hrvatski jezik*, 2 (3), 5-14.

Vlah, N. (2013a). *Konstruktivna ponašanja mladih u sukobima*. Zagreb: Biakova.

Vukasović, A. (1974). *Moralni odgoj*. Zagreb: Liber.

Sažetak

Mato Lovrak bio je hrvatski pisac za djecu koji je stvarao u 20. stoljeću. Pisao je realistične pripovijetke i romane u kojima često uočavamo pedagoške ideje. Analizirana su djela „*Neprijatelj broj 1*“, „*Prijatelji*“, „*Micek, Mucek i Dedek*“, „*Družba Pere Kvržice*“, „*Prozor do vrta*“, „*Devetorica hrabrih*“, „*Divlji dječak*“ i „*Vlak u snijegu*“. Naglašavao je pedagoški aspekt svojih djela te isticao da trebaju imati odgojnu svrhu. Među prvima pisao je o načinu na koji djeca uče od odraslih. U Lovrakovim djelima uočljive su vrijednosti koje možemo podijeliti na infrahumane, inframoralne i moralne. Također, opisuje i vanjske utjecaje na razvoj djeteta i njegova karaktera. Najveći utjecaj na dijete imaju roditelji. U njegovim djelima često susrećemo primjere lošeg roditeljstva koji uključuju tjelesno i psihološko zlostavljanje i zanemarivanje. Primjere zlostavljana djece nalazimo u djelima "*Divlji dječak*", "*Prijatelji*", "*Družba Pere Kvržice*" i "*Devetorica hrabrih*", a primjere zanemarivanja u djelima "*Neprijatelj broj 1*", "*Divlji dječak*", "*Devetorica hrabrih*" te "*Prijatelji*". Osim utjecaja roditelja, odnos i utjecaj učitelja bitan je faktor u djetetovu razvoju, a najbolje primjere lika učitelja koji potiče i ohrabruje učenike nalazimo u djelima „*Divlji dječak*“, „*Devetorica hrabrih*“ i „*Neprijatelj broj 1*“. Uz utjecaj roditelja i učitelja, za razvoj karaktera bitan je i utjecaj društva. Negativan utjecaj društva na djecu uočavamo u djelima „*Divlji dječak*“, „*Devetorica hrabrih*“, „*Vlak u snijegu*“, „*Neprijatelj broj 1*“, „*Micek, Mucek i Dedek*“ i „*Prozor do vrta*“.

Ključne riječi: društvo, Mato Lovrak, pripovijetka, roditelji, roman, učitelj, utjecaj, vrijednosti

PEDAGOGICAL IMPLICATIONS IN SELECTED WORKS BY MATO LOVRAK

Abstract

Mato Lovrak was a Croatian children's writer who wrote in the 20th century. He wrote realistic short stories and novels in which we often find pedagogical ideas. The analyzed works include "*Neprijatelj broj 1*" ("*Enemy Number 1*"), "*Prijatelji*" ("*Friends*"), "*Micek, Mucek i Dedek*" ("*Micek, Mucek, and Dedek*"), "*Družba Pere Kvržice*" ("*Pero Knobble's Gang*"), "*Prozor do vrta*" ("*Window to the Garden*"), "*Devetorica hrabrih*" ("*Nine Brave Boys*"), "*Divlji dječak*" ("*The Wild Boy*"), and "*Vlak u snijegu*" ("*The Train in the Snow*"). He emphasized the pedagogical aspect of his works and stressed that they should have an educational purpose. Among the first, he wrote about how children learn from adults. In Lovrak's works, noticeable values can be divided into infrahuman, inframoral, and moral. He also describes external influences on a child's development and character. Parents have the greatest influence on a child. In his works, we often encounter examples of bad parenting, including physical and psychological abuse and neglect. Examples of abused children can be found in the works "*The Wild Boy*", "*Friends*", "*Pero Knobble's Gang*", and "*Nine Brave Boys*", while examples of neglect are present in the works "*Enemy Number 1*", "*The Wild Boy*", "*Nine Brave Boys*", and "*Friends*". In addition to the influence of parents, the relationship and influence of teachers are important factors in a child's development, and the best examples of teacher characters who encourage and support students can be found in the works "*The Wild Boy*", "*Nine Brave Boys*", and "*Enemy Number 1*". Apart from the influence of parents and teachers, the influence of society is also important for character development. Negative societal influences on children are observed in the works "*The Wild Boy*", "*Nine Brave Boys*", "*The Train in the Snow*", "*Enemy Number 1*", "*Micek, Mucek and Dedek*", and "*Window to the Garden*".

Key words: influence, Mato Lovrak, novel, parents, short story, society, teacher, values

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja BRUNO UVODIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja PRVOSTUPNIK PEDAGOGIJE I ANKVIKISTIKE, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 20. RUJAN 2023.

Potpis

M. Uvodić

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU

Student/Studentica: DRUHO UVODIĆ

Naslov rada: PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE U ODABRANIM DJELIMA MATE LOVRAKA

Znanstveno područje: PEDAGOGIJA

Znanstveno polje: DIDAKTIKA

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): Izv. prof. dr. sc. Morana Koludrović

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Izv. prof. dr. sc. Morana Koludrović

Prof. dr. sc. Maja Kivčević

Doc. dr. sc. Toni Maglica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: SPLIT, 20. RUJAN 2023.

Potpis studenta/studentice:

Uvodić